

Economisch-Statistische Berichten

Speciaal nummer

PEILING 1955

★

NEDERLAND

betalingsbalans
arbeidsmarkt
woningbouw
loonpolitiek

BELGIË

VERENIGDE STATEN

VERENIGD KONINKRIJK

DUITSLAND

★

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

40e JAARGANG

No 2010

WOENSDAG 21 DECEMBER 1955

Spuistraat 172

Amsterdam

KAS-ASSOCIATIE N.V.

Safeloketten

BETALEN · BEWAREN · BEHEREN

**STALEN
KANTOOR
MEUBELN**

**HOLLANDSCHE SOCIETEIT
VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.**

A° 1807

LIJFRENTEN
DIRECTIEPENSIOENEN
COMPAGNONSVERZEKERINGEN
COLLECTIEVE PERSONEELVERZEKERINGEN

Amsterdam-C., Herengracht 475, Telefoon 49100
Toronto 1, 330 Bay Street

Kantoren door geheel Nederland en Canada

BERICHT

Met dit nummer is de 40e jaargang
afgesloten

R. Mees & Zoonen

Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen
Alblasserdam

verlenen gaarne hun
goede diensten, o.m.
bij het

kiezen van beleggingen
sluiten van auto-, w.a.-,
fraude- en berovings-
verzekeringen.

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-
38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Com-
merce, 6, Place Royale, Brussel, postcheck-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 29,—, overige landen
f 31,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk
nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het
kalenderjaar.

Losse nummers 75 cts.

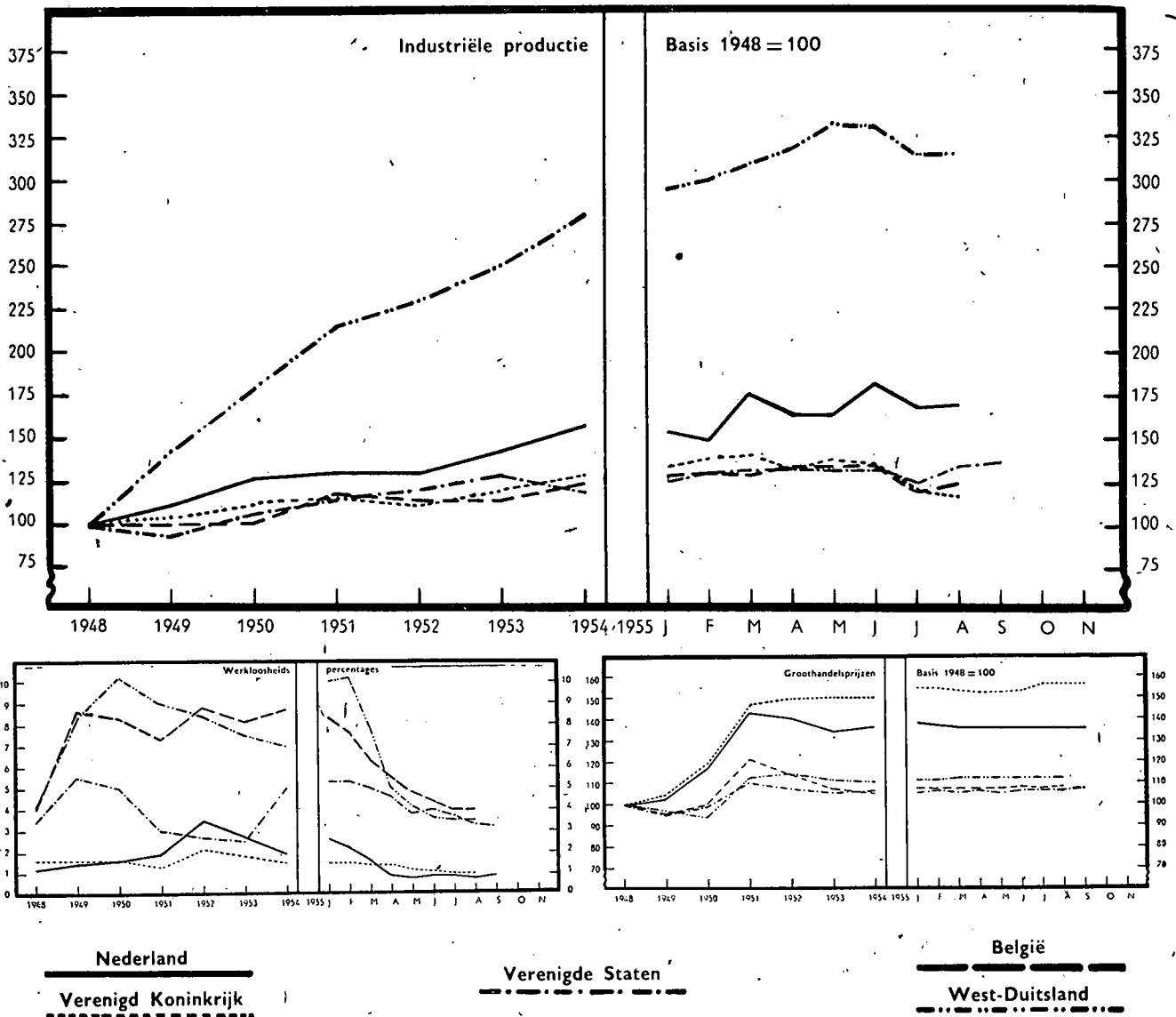
No 1977 en no 2000: f 2,—.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor
Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon
69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f 0,30 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

Peilschalen

INHOUD

	Blz.		Blz.
Peilschalen	1115	Economic developments in the United States in 1955, door Prof. Dr C. Lowell Harriss	1130
De Nederlandse betalingsbalans in 1955, door Prof. S. Posthuma	1117	The economic situation in the United Kingdom, door Prof. F. W. Paish	1134
De situatie op de arbeidsmarkt in Nederland, door Dr Ir D. R. Mansholt	1121	Wachstums- und Konjunkturprobleme in Westdeutschland, door Prof. Dr W. G. Hoffmann	1137
De stand van de woningbouw, door Mr J. in 't Veld	1124	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs J. C. Brezet	1140
„Oud en nieuw” rondom de loonpolitiek, door Dr P. S. Pels	1126	De Belgische geld- en kapitaalmarkt in November 1955, door Dr L. Delmotte	1140
De economische toestand van België in 1955, door Prof. R. Vandeputte	1129	Recente economische publicaties	1142

COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
 COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Prof. S. POSTHUMA, De Nederlandse betalingsbalans in 1955.

De betalingsbalans zal in 1955 het evenwicht waarschijnlijk nog dichter benaderen dan in 1954 het geval is geweest. Als gevolg hiervan kunnen interne maatregelen, die tot vergroting van uitgaven in bepaalde sectoren zouden leiden, alleen dan verantwoord worden geacht, wanneer zij worden genomen als onderdeel van een complex van maatregelen, waardoor tegenover deze vermeerdering van uitgaven compenserende verminderingen elders komen te staan.

Dr Ir D. R. MANSHOLT, De situatie op de arbeidsmarkt in Nederland.

Na een algemeen overzicht van de arbeidsmarktsituatie te hebben gegeven, gaat schrijver achtereenvolgens in op de verhouding tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt; de mogelijkheden voor minder geschikte, minder valide en oudere arbeidskrachten; de invloed van het geboorte-overschot op de arbeidsmarkt en die van de arbeidsmarktsituatie op de ontslagaanvragen. Besloten wordt met een analyse van de geregistreerde arbeidsreserve van mannen en een overzicht van de arbeidspolitieke maatregelen.

Mr J. in 't VELD, De stand van de woningbouw.

Er is, zelfs bij een productie van 75.000 woningen per jaar, nog acht à tien jaar nodig vóór het woningtekort is opgeheven. Uit een oogpunt van werkgelegenheidspolitiek op lange termijn ziet schrijver geen bezwaar meer tegen de verdere opvoering van de woningproductie. Hij gaat na, wat kan worden gedaan om zo snel mogelijk tot dit laatste te komen.

Dr P. S. PELS, „Oud en nieuw” rondom de loonpolitiek.

De ontwikkeling van de loonpolitiek in 1955 werd gekenmerkt door: a. een algemene discussie over het systeem der loonpolitiek; b. de gerealiseerde verruimingsmogelijkheid met 3 pCt in de secundaire arbeidsvoorwaarden; c. de vraag of, en zo ja op welke wijze, de richtlijnen voor de primaire arbeidsvoorwaarden gewijzigd dienen te worden; d. het zoeken naar een theoretische omschrijving en praktische toepassing van het niet te scheiden beginsel „differentiatie en coördinatie”; e. psychologische en organisatorische spanningen en f. een intensieve doch gemoduleerde voortzetting der reeds tien jaar beproefde loonpolitiek.

Prof. R. VANDEPUTTE, De economische toestand van België in 1955.

De Belgen mogen over het algemeen tevreden zijn over hetgeen het jaar 1955 hun heeft gebracht; zij kunnen 1956 met vertrouwen tegemoet zien. Enkele zwakheden van de Belgische economie zijn: de stijging sinds jaren van de rijksschuld, het gemis aan vernieuwing en uitbreiding van het productie-apparaat, de ontoegankelijkheid van de kapitaalmarkt.

Prof. Dr C. LOWELL HARRIS, Economic developments in the United States in 1955.

Het jaar 1955 is voor de Verenigde Staten een goed jaar geweest. Schrijver bespreekt de ontwikkeling gedurende 1955 in de reële en monetaire sfeer. Van de gevaren, die de hoogconjunctuur met zich brengt, nl. een daling van de activiteit of hogere prijzen, lijkt het laatste meer waarschijnlijk.

Prof. F. W. PAISH, The economic situation in the United Kingdom.

De huidige economie van het Verenigd Koninkrijk vertoont zowel goede als zwakke plekken. Gunstig is het t.o.v. vóór de oorlog met meer dan 25 pCt gestegen nationaal inkomen, en dat een toenemend gedeelte van het nationaal inkomen wordt bespaard. Minder bevredigend zijn: de „kruipende” inflatie, de verslechtering van de lopende rekening van de betalingsbalans en de daling der goudreserves.

Prof. Dr W. G. HOFFMANN, Wachstums- und Konjunkturprobleme in Westdeutschland.

De toeneming van West-Duitslands bruto nationaal product is in het eerste halfjaar 1955 groter geweest dan in voorgaande perioden. Schrijver behandelt de ontwikkeling der factoren waarvan een voortgaande groei van het nationaal product afhankelijk is. In een op volle toeren draaiende economie is het bijzonder moeilijk een evenwichtige groei te verzekeren. Daardoor krijgen de conjuncturele problemen, die vervolgens worden besproken, bijzondere betekenis.

— SOMMAIRE —

Prof. S. POSTHUMA, La balance des paiements de Hollande en 1955.

La balance des paiements s'approchera en 1955 probablement encore davantage de l'équilibre qu'en 1954.

Dr Ir D. R. MANSHOLT, La situation du marché du travail en Hollande.

L'auteur donne une vue d'ensemble de la situation du marché du travail.

Mr J. IN 'T VELD, La situation de la construction d'habitations.

Même en cas d'une production annuelle de 75.000 habitations, il faudra encore huit à dix ans avant que le manque de logements ne soit comblé.

Dr P. S. PELS, La politique des salaires au changement de l'année.

L'auteur expose le développement de la politique des salaires en 1955.

Prof. R. VANDEPUTTE, La situation économique de la Belgique en 1955.

Dans l'ensemble les Belges peuvent être contents de ce que l'année 1955 leur a apporté; c'est avec confiance qu'ils peuvent aborder 1956.

Prof. Dr C. LOWELL HARRISS, Economic developments in the United States in 1955.

L'auteur expose le développement pendant 1955 dans les domaines réel et monétaire.

Prof. F. W. PAISH, The economic situation in the United Kingdom.

L'auteur expose les bons côtés aussi que des points faibles de l'économie actuelle du Royaume Uni.

Prof. Dr W. G. HOFFMANN, Wachstums- und Konjunkturprobleme in Westdeutschland.

L'auteur expose e.a. le développement des facteurs dont dépend la continuation de l'accroissement du produit national.

De Nederlandse betalingsbalans in 1955

Het lopende verkeer.

Wanneer men in aanmerking neemt dat de jaarlijkse omzetten in het lopende verkeer op de Nederlandse betalingsbalans enige tientallen milliarden guldens bedragen, dan is er eigenlijk meer reden zich te verwonderen, wanneer deze betalingsbalans om het evenwichtspunt schommelt, dan wanneer zij tekorten of surplussen vertoont van één en zelfs meer milliarden guldens.

Tijdens de eerste jaren na de oorlog heeft Nederland in het lopende verkeer tekorten gehad van een zodanige orde van grootte, dat deze alleen konden worden gedekt door intering op valutareserven, afstoting van buitenlandse vermogensbezit, het aangaan van leningen in het buitenland en last but not least de Amerikaanse steunverlening. Na de devaluatie van 1949 leek het er op of een evenwicht binnen bereik was en de kunstmatige beperkingen van de invoer en van het betalingsverkeer allengs straffeloos zouden kunnen worden opgeheven. De Korea-oorlog bracht opnieuw tekorten en dreigde veel van hetgeen bereikt was weer op losse schroeven te zetten. Achteraf bleek het binnenlandse herstel voldoende sterk om de schok op te kunnen vangen. Mede door de nawerking van de devaluatie en door de prompte reacties van Overheid en monetaire autoriteiten, begon de tweede helft van 1951 reeds over schotten op te leveren, die in 1952 en 1953 resp. tot surplussen van bijna twee milliard en meer dan 1 $\frac{1}{4}$ milliard gulden in het lopende verkeer hebben geleid. Ook 1954 leverde nog een surplus op dat op kasbasis bijna een half milliard heeft bedragen, doch dat op transactiebasis slechts ruim f 300 mln groot is geweest. Het verschil tussen beide cijfers laat zich verklaren door veranderingen in de met het handelsverkeer verbonden crediettermijnen.

Doordat de cijfers over het 2e halfjaar van 1955 nog niet beschikbaar zijn, zal men zich bij een beoordeling van de ontwikkeling gedurende het lopende jaar voorlopig nog tot gissingen moeten beperken. Met erkenning van alle correcties die een juist inzicht alsnog kunnen geven, lijkt het echter waarschijnlijk, dat de betalingsbalans van Nederland over het lopende verkeer in 1955 een beeld te zien zal geven dat het evenwicht nog dichter benadert dan in 1954 het geval is geweest. De afwijking van het evenwicht zal vermoedelijk nog niet 1 pCt van de totale omzetten bedragen. Grosso modo kan men dus zeggen dat nu reeds twee jaar lang de Nederlandse betalingsbalans voor het lopende verkeer afsluit met saldi, die zo gering zijn dat men welhaast van een evenwichtstoestand mag spreken.

Degenen, die zijn opgegroeid in de atmosfeer van de oorlogs- en na-oorlogsjaren en het aanvankelijk als vanzelfsprekend beschouwden dat het totstandkomen en de handhaving van economische evenwichten slechts met steun van directe maatregelen zou kunnen worden bereikt, moet deze ontwikkeling wel met enige verbazing vervullen, omdat zij gepaard is gegaan met een vrijwel volledige bevrijding van het goederenverkeer en een zeer verregaande liberalisatie van het kapitaalverkeer. Degenen, die hun vertrouwen in de doorwerking van bepaalde economische wetmatigheden nimmer hebben verloren, zullen hierin slechts een bevestiging kunnen vinden voor de juistheid van hun inzicht.

Wanneer men in aanmerking neemt, dat het wereldbetalingsverkeer nog altijd niet volledig convertibel is en

er met name tussen het dollar- en het overige betalingsverkeer (waarvan de betalingen in EBU-verband het leeuwenaandeel uitmaken) nog steeds geen volkomen kwalitatieve gelijkheid bestaat, verdienen naast de cijfers van de algemene betalingsbalans die van de dollarbalans nog speciale aandacht.

Daarbij is niet zo zeer van belang de vraag hoe zich de betalingsbalans over het lopende verkeer van Nederland met de dollar-area heeft ontwikkeld, als wel hoe groot het bedrag aan dollars is geweest dat Nederland uit hoofde van zijn lopend verkeer met de wereld-in-het-algemeen, per saldo, hetzij ten laste van zijn goud- en dollarreserves, hetzij uit inkomsten uit het kapitaalverkeer, heeft moeten afdekken. Anders gezegd: het dollartekort op lopende rekening dat niet door omzetting van andere deviezen in dollars kon worden gedekt. Voor zover de situatie in de wereld het Nederland mogelijk maakt surplussen aan dollars te verdienen in het verkeer met derde landen of via de EBU, behoeft het zich geen zorgen te maken over tekorten in het lopende verkeer met het dollargebied. Hoe meer de wereld zich beweegt in de richting van een algemene convertibiliteit, m.a.w. hoe groter het percentage is van eventuele surplussen die Nederland heeft weten te verwerven in het verkeer met niet-dollargebieden, dat in goud of dollars kan worden omgezet, des te geringer wordt de reële betekenis van een splitsing van de betalingsbalans in sectoren.

Zo vertoonde de betalingsbalans met het dollargebied in 1955 een tekort op lopende rekening van \$ 124,5 mln, doch bleek het mogelijk inkomsten uit het lopende verkeer met de overige wereld betaald te krijgen in goud of dollars tot een bedrag van \$ 94,5 mln, zodat het tekort op lopende rekening dat zich per saldo in dollars heeft gemanifesteerd, niet meer heeft bedragen dan \$ 30 mln, d.w.z. f 115 mln. Hoewel de cijfers over 1955 nog ontbreken, staat intussen wel vast, dat zowel het tekort met de dollar-area als het laatstbedoelde bedrag hoger zal zijn. Immers, niet alleen in het eerste maar ook in het tweede halfjaar zijn de cijfers van in- en uitvoer met de dollar-area bepaald ongunstig geweest. Zowel op grond van de gestegen tekorten in het lopende verkeer met de dollar-area als uit hoofde van de verminderde dollarinkomsten uit het verkeer met derde landen (anders dan de EBU) mag wel met zekerheid worden aangenomen dat ook het tekort op lopende rekening dat zich in een tekort aan dollars manifesteert in 1955 een niet onbelangrijke vermeerdering te zien zal geven ten opzichte van het voorafgaande jaar.

Hoe betreurenswaardig deze ontwikkeling ook moge zijn als symptoom van een nog altijd onvoldoende internationale convertibiliteit, er zou toch nog wel veel moeten gebeuren, alvorens dit tekort een alarmerend karakter zou gaan krijgen.

Immers, in het algemeen gesproken, kan men zeggen dat, zolang de Nederlandse betalingsbalans over het lopende verkeer in evenwicht is, eventuele tekorten in het verkeer met het dollargebied zich moeten reflecteren in een surplus tegenover het EBU-gebied. Sedert per 1 Augustus 1955 de maandelijkse afrekeningen in goud of dollars in de EBU van 50/50 zijn gebracht op 75/25, betekent dit dat rond 75 pCt van de eventuele tekorten in het verkeer met het dollargebied voortaan toch in dollars zullen binnenkomen.

In hoeverre de dekking van de resterende 25 pCt op den duur toch tot een moeilijk te aanvaarden achteruitgang

van de kwaliteit van de Nederlandse valuta-reserves zou kunnen leiden, zal voor een groot deel afhangen van de vraag of en in hoeverre de achteruitgang van de betalingsbalans van het lopende verkeer met het dollargebied mag worden toegeschreven aan min of meer toevallige en vermoedelijk tijdelijke oorzaken, of de uitdrukking zal blijken te zijn van een duurzame tendentie.

Vooralsnog zijn er symptomen die zowel een uitleg in de ene als in de andere richting mogelijk maken. De gestegen tekorten met de dollar-area zijn voor een belangrijk deel het gevolg van slechte oogsten in Zuid-Amerika, waardoor een overgang op dollarleveranciers noodzakelijk werd; de verminderde opbrengsten van de Nederlandse dollar-export beperkten zich voornamelijk tot een tweetal posten, waaronder ham in blik, waarvan de vermindering zeer wel tijdelijk van aard zou kunnen zijn.

Daartegenover staat dat de steenkolenimporten uit de Verenigde Staten ook voor de toekomst een blijvende en misschien zelfs stijgende belasting van de Nederlandse dollarbalans zouden kunnen blijken.

Anderzijds moet weer in aanmerking worden genomen, dat de liberalisatie van de dollarinvoeren in Nederland eerder haar beslag heeft gehad en verder is doorgevoerd dan in een aantal andere Europese landen, hetgeen ongetwijfeld een extra druk op de Nederlandse dollar-betalingsbalans heeft gelegd. Men mag aannemen dat deze druk geleidelijk minder zal worden, naarmate de dollarliberalisaties in de andere Europese landen worden voortgezet.

Ten slotte is er vooralsnog geen reden om te veronderstellen dat met de verzwaring van goud- of dollarafrekeningen in het EBU-verkeer een eind zou zijn gekomen aan de ontwikkeling van West-Europa in de richting van een grotere convertibiliteit. Hiermee raken wij echter een punt dat uitgaat boven de specifieke Nederlandse problemen. Alvorens daarop nader in te gaan mogen eerst nog enige opmerkingen volgen over het kapitaalverkeer.

Het kapitaalverkeer:

Over 1954 sloot het totale Nederlandse kapitaalverkeer met een netto deviezenuitgave van f 269 mln. Hierbij moet echter in aanmerking worden genomen, dat in deze netto-kapitaaluitvoer een post schuilt van f 402 mln vervroegde aflossing van in het buitenland opgenomen staatsschuld. Deze post kan tot op zekere hoogte worden beschouwd als een sluitpost. De beslissing over een voortijdige terugbetaling op overheidsschulden wordt immers voor een groot deel bepaald door de vraag of het verloop van de betalingsbalans zulk een vervroegde remboursering toelaat zonder een ongewenst beroep op de valuta-reserves. Het vrije kapitaalverkeer heeft in 1954 een importsurplus opgeleverd van f 133 mln. Het laat zich aanzien, dat ook over het lopende jaar het totale kapitaalverkeer met een exportsaldo zal afsluiten, zij het dat dit waarschijnlijk lager zal zijn dan van het voorafgaande jaar. Ook hierbij moet dan weer rekening worden gehouden met het feit dat daarbij een voortijdige terugbetaling van overheidsschuld heeft plaatsgevonden en wel tot een bedrag van ca f 192 mln. Zo gezien kan de conclusie moeilijk anders luiden dan dat het surplus aan kapitaalexport in de beide laatste jaren — en in het bijzonder dat in de vrije sector gedurende het tweede halfjaar van 1954 en het eerste halfjaar van 1955 — vooralsnog de indruk maakt van een eenmalig verschijnsel. Aangezien één zwaluw nog geen zomer maakt, kan men zeker niet zeggen, dat Nederland zijn plaats als kapitaalexporterend land in de wereld weer zou hebben ingenomen.

Dat niettemin ook in 1955 tot aanzienlijke bedragen buitenlandse leningen in Nederland konden worden geplaatst, is slechts te verklaren uit het feit, dat daarbij gedeeltelijk sprake is geweest van een omzetting van beleggingen, waarbij enerzijds Nederlandse (en in beperkte mate ook Amerikaanse) aandelen werden afgestoten en anderzijds Europese obligaties werden gekocht.

De algemeen in Nederland bestaande tendentie tot omzetting van risicodragende beleggingen in vaste rente dragende fondsen heeft in de kapitaalbalans met het buitenland meer dan evenredig haar neerslag gevonden. Deze tendentie vindt haar oorsprong in sedert lang aanwijsbare, doch vooral na de oorlog versnelde veranderingen in de structuur van de binnenlandse kapitaalmarkt, waarbij zowel de ontwikkeling van de sociale verzekeringen als de inkomensnivellering door verzwaring van de progressie van de inkomstenbelasting, er toe hebben geleid dat de besparingen in steeds verder gaande mate worden gekanaliseerd in de richting van vaste rente dragende fondsen. De versterkte weerspiegeling van deze tendentie in het kapitaalverkeer met het buitenland moet worden verklaard door de openstelling van dit verkeer na jaren van afsluiting. In hoeverre deze verschuiving van vermogensbestanddelen per saldo een verzwakking of een versterking van onze nationale economie zal blijken, valt vooralsnog moeilijk te zeggen. Wel kan men constateren, dat het conjunctuurverloop in ieder geval een grondige verandering zal moeten ondergaan, wil Nederland als eendrachtig beschouwd, ooit weer in de gelegenheid komen, de aandelen die het aan het buitenland heeft verkocht te kunnen terugkopen tegen de gerealiseerde verkoopkoersen. De omstandigheid dat dit laatste alleen denkbaar is bij een ernstige depressie, maakt het bovendien zeer onwaarschijnlijk, dat zelfs al zouden de koersen ooit weer tot het gemiddelde peil van verkoop dalen, de individuele belegger alsdan in staat zal zijn tot terugkoop over te gaan.

Tegelijk met de omzetting van aandelen in obligaties die het internationale kapitaalverkeer van Nederland in de afgelopen jaren te zien heeft gegeven, heeft ook een regionale verschuiving plaatsgevonden. Kwantitatief vallen beide verschuivingen echter niet geheel samen. Immers, de verkoop van Nederlandse effecten naar het buitenland vond weliswaar grotendeels plaats tegen dollarbetalingen, doch een gedeelte van deze effecten werd, zij het tegen dollars, verworven door ingezetenen van Europese landen. Anderzijds verlichtte de aankoop van obligaties van Europese debiteuren de creditpositie van Nederland in de EBU, zodat, wat een gedeelte van deze laatste aankopen betreft, in wezen een omzetting plaatsvond van een reeds bestaande, uit het lopende verkeer gegroeide overheidsvordering, die men slechts tot op zekere hoogte als een valuta-reserve kan beschouwen, in een particulier vermogensbezit.

Wanneer wij de ontwikkeling in haar geheel overzien dan blijft de oorspronkelijke indruk van een merkwaardig evenwicht in hoofdzaak onveranderd: vrijwel evenwicht van de totale betalingsbalans in het lopende verkeer; vrijwel evenwicht in het kapitaalverkeer, vooral wanneer men de extra regeringsaflossingen daarbij buiten beschouwing laat; vrijwel onveranderde deviezenreserves.

Al met al een beeld dat op het eerste gezicht de conclusie schijnt te wettigen, dat men zich moeilijk een betere situatie zou kunnen voorstellen. Toch is het niet alleen de aan iedere Nederlander misschien wel aangeboren neiging om zich nooit volkomen gelukkig te voelen wanneer hij niets meer heeft om zich zorgen over te maken, wanneer wij deze schijnbaar voor de hand liggende con-

clusie toch nog van een nader commentaar menen te moeten voorzien.

Het karakter van het bereikte evenwicht.

In een labiele wereld is handhaving van een evenwicht op zichzelf al een precieze zaak. Te meer wanneer — zoals wij reeds constateerden — in het bereikte totale evenwicht geen grote reserves schuilen in de vorm van een belangrijk surplus in het kapitaalverkeer, terwijl het partiële dollarevenwicht overwegend steunt op internationale verhoudingen, waarop Nederland slechts in beperkte mate invloed kan uitoefenen. Het is dan wel in hoge mate geboden waakzaam te zijn ten aanzien van ontwikkelingen die tot een verstoring zouden kunnen leiden.

Zulk een verstoring kan zowel van buitenaf als van binnenuit komen. Wat de eerstgenoemde mogelijkheid betreft, is van belang dat, *zelfs zonder rekening te houden met de Amerikaanse schenkingen*, de betalingsbalans van West-Europa in het algemeen ten opzichte van het dollar-gebied zowel in 1953/1954 als in 1954/1955 een surplus heeft vertoond.

In 1953/1954 leverde de betalingsbalans van West-Europa (inclusief het Verenigd Koninkrijk en afhankelijke gebieden) met de Verenigde Staten een surplus op van \$ 856 mln; in 1954/1955 bedroeg dit surplus \$ 195 mln. Ter voorkoming van misverstand zij er (nogmaals) op gewezen, dat in deze saldi *niet* zijn begrepen de Amerikaanse schenkingen; wel zijn in deze cijfers de Amerikaanse uitgaven verwerkt voor de in Europa gestationeerde legers en de zgn. „offshore” aankopen.

De schenkingen (zouder in de vorm van militaire goederen) bedroegen in 1953/1954 \$ 1.217 mln en in 1954/1955 \$ 1.343 mln. Daartegenover bedroeg in beide jaren de netto kapitaalbeweging van Europa naar het dollar-gebied resp. rond \$ 400 à \$ 300 mln. In beide jaren was er dus nog een ruim surplus, zowel voor een aanvulling van de goud- en dollarreserves, als voor een verrekening in het multilaterale verkeer met dollars. Zo gezien zou zelfs een geleidelijk teruglopen van deze schenkingen Europa nog allerminst voor ernstige problemen plaatsen. Het is dus niet in de eerste plaats uit deze hoek, dat gevaren lijken te dreigen.

Anders daarentegen staat het met mogelijke ontwikkelingen van binnenuit. Voor West-Europa als geheel blijft de inflatoire tendentie, die in een aantal Westeuropese landen niet valt te miskennen, een bedreiging van het betalingsbalansevenwicht van West-Europa met het dollar-gebied.

De overgang van een Westeuropees dollartekort naar een Westeuropees dollarsurplus, zoals dit zich na de Korea-oorlog heeft voltrokken, moet voor een groot deel de valutadevaluaties van 1949 met zich hebben gebracht, doch waarvan het effect tijdelijk door de gevolgen van de Korea-oorlog overschaduw is. Geleidelijk is de gunstige werking hiervan echter minder geworden. Weliswaar heeft sedert 1950 ook in de Verenigde Staten een daling plaats gevonden van de interne waarde van de dollar door een stijging van de kosten van levensonderhoud met gemiddeld 2 à 3 pCt per jaar, doch de muntverzwakking van binnenuit is in de meeste Westeuropese landen groter geweest. In het bijzonder geldt dit voor landen als het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en de Scandinavische landen; doch ook Nederland is hieraan niet geheel ontkomen.

Zou deze tendentie zich voortzetten en zich tot meer landen uitbreiden, dan ware te vrezen dat aan de verdere

ontwikkeling in de richting van algemene convertibiliteit eind zeer ernstige gevolgen kunnen hebben. Het structurele dollartekort aan in de een of andere vorm opnieuw in volle omvang aan de orde komen.

Wat ten slotte de interne ontwikkeling in Nederland zelf betreft, zij er aan herinnerd, dat het vrijwel volmaakte evenwicht, dat in de afgelopen twee jaren werd bereikt, tevens inhoudt dat van een noemenswaardige marge geen sprake is. Een inflatoire ontwikkeling als gevolg van de interne economische politiek, die zou uitgaan boven die in de ons omringende landen en in het bijzonder boven die in de Verenigde Staten, zou het gunstige beeld van het afgelopen jaar al spoedig grondig kunnen wijzigen. Bij het nemen van economische en sociale maatregelen en zelfs bij het toelaten van belangrijke economische en sociale ontwikkelingen zal men zich dan ook niet kunnen onttrekken aan een beantwoording van de vraag wat het vermoedelijk resultaat daarvan zal zijn voor het evenwicht op de betalingsbalans.

In het algemeen gesproken kunnen maatregelen en ontwikkelingen die de inkomensverdeling beïnvloeden drieërlei effect hebben.

In de eerste plaats is het denkbaar dat zij geen ander resultaat hebben dan het bewerken van personele verschuivingen van het nationale inkomen, welke voor het evenwicht van de betalingsbalans niet van wezenlijke betekenis zijn. Hierbij dient echter wel steeds te worden bedacht dat zulke verschuivingen op zichzelf reeds de omvang van dit nationale inkomen kunnen beïnvloeden.

In de tweede plaats kunnen dergelijke verschuivingen leiden in de richting van grotere verteringen tegenover een vermindering van investeringen en vice versa. Op zichzelf beschouwd behoeft ook dit niet direct van invloed te zijn op de betalingsbalans. Is men van mening dat het tempo van de investeringen enige vermindering gedooft zonder de toekomstige kapitaalvoorziening, hetzij in relatie tot de stijgende bevolking, hetzij per hoofd van de bevolking in verhouding tot die in andere landen, ernstig aan te tasten, dan zal ook dit soort maatregelen derhalve verantwoord zijn.

Anders staat het met het derde effect, dat een gevolg zou kunnen zijn van het feit dat de sub 1 en 2 genoemde *reële* verschuivingen, die men beoogt of tolereert, zich vrijwel nooit zonder meer voltrekken in de vorm van een vermeerdering van inkomen in bepaalde sectoren, gepaard gaande met een *parallele vermindering* van uitgaven in andere sectoren. Veelal laat zij deze laatste onaangetast; soms drijft zij deze zelfs omhoog. Afgezien van het feit dat daardoor de oorspronkelijke bedoeling, hetzij ten aanzien van de relatieve verschuiving in de *inkomen*, hetzij teniet wordt gedaan, zal zulk een ontwikkeling zich vrijwel terstond weerspiegelen in een verzwakking van de betalingsbalans.

Om bij wijze van voorbeeld elk van de drie genoemde effecten te verduidelijken: een belastingverlaging, welke gepaard gaat met een vermindering van de staatsuitgaven, is niet anders dan een verschuiving en als zodanig voor de betalingsbalans indifferent. Of en in hoeverre zij zal leiden tot een stijging van het nationale product is een vraag op zichzelf, die men in dit beperkte verband buiten beschouwing mag laten.

Deze eerste figuur gaat over in de tweede, wanneer bij tegenover een belastingverlaging in de consumptieve sfeer een belastingverhoging wordt gesteld in de produc-

tieve sfeer. In wezen heeft zich dit geval voorgedaan toen na de belastingverlagingen in de zomer van dit jaar, al spoedig daarop de toegestane aftrek voor vervroegde afschrijvingen werd verkleind. Hetzelfde zou gelden bij een vergroot beroep van de Overheid op de kapitaalmarkt, voor zover deze gelden vervolgens niet weer in de een of andere vorm in omloop zouden worden gebracht. Ook in deze gevallen is de binnenlandse ontwikkeling voor het evenwicht op de betalingsbalans *grosso modo* indifferent.

Bij een loonsverhoging kan men een analoge redenering toepassen. De gevolgen van een loonsverhoging zullen zich beperken tot het eerstgenoemde effect, wanneer men er in slaagt de hierdoor ontstane vergrote uitgaven op te vangen door een vermindering van de verteringen van andere groepen van de bevolking. Als dan verder de verschuiving van inkomens niet leidt tot een vermindering van de economische activiteit, zal ook de omvang van de nationale productie gelijk blijven.

Het effect van een loonsverhoging gaat over in de tweede figuur, wanneer een vermeerdering van het inkomen uit arbeid gepaard gaat met, hetzij een *directe* vermindering van de investeringen (door Overheid of bedrijfsleven), hetzij door een *indirecte* druk op deze investeringen door een vermindering van het inkomen in die sectoren van de samenleving welke de grootste bijdragen leveren tot de reële besparingen. De vraag, of een loonsverhoging verantwoord is, krijgt in dit geval een tweeledig karakter: zij wordt nu niet meer uitsluitend bepaald door de vraag of de verschuiving sociaal beschouwd gerechtvaardigd is, doch dient mede te worden beheerst door de overweging of de relatieve vergroting van de verteringen ten opzichte van de investeringen voor de toekomst verantwoord mag worden geacht.

Beperkt het effect van de maatregelen zich niet tot de *relatieve* verdeling van het nationale inkomen (hetzij *uitsluitend* in de zin van een personele verschuiving, hetzij *gecombineerd* met een relatieve verschuiving tussen verteringen en investeringen) doch hebben de maatregelen ook invloed op het algemene, nominale prijsniveau en daarmee op het evenwicht van de betalingsbalans, dan komen wij tot de derde figuur. De primaire, specifieke maatregelen zullen dan aangevuld dienen te worden met maatregelen die *in het algemeen* tot koopkrachtcontractie leiden. In concreto zal deze noodzaak zich voordoen, wanneer de loonsstijgingen uitgaan, of wel boven de door deze loonsstijgingen mogelijkwerwijze geïnduceerde vergroting van de productie, of wel boven een gelijkgerichte inflatoire ontwikkeling in het buitenland. Aangezien een vermindering van de nominale inkomens in de hogere inkomensklassen niet alleen en zelfs niet in de eerste plaats een vermindering van uitgaven met zich brengt, maar zich gedeeltelijk zal weerspiegelen in een vermindering van de besparingen, zal het enkele feit dat een loonsverhoging niet alleen een vermeerdering van de inkomens van de loontrekkers betekent maar (als kostenfactor) ook de tendentie heeft inkomens elders te drukken, op zichzelf beschouwd niet voldoende zijn om het evenwicht te herstellen en daardoor het derde genoemde effect automatisch uit te schakelen. Dit wil zeggen dat een loonsverhoging, die niet tegelijkertijd een productieverhoging induceert, gepaard dient te gaan met een zodanige algemene druk op de koopkracht, dat daardoor het totaal der nationale uitgaven niet meer stijgt dan in de ons omringende landen.

De omstandigheid dat, zoals hierboven vermeld, de stijging van de prijsniveau's van verschillende Europese landen in de laatste vijf jaren groter is geweest dan in de Verenigde Staten, maakt dat het hier niet alleen gaat om de verhouding tussen de Westeuropese landen onderling doch dat ieders interne politiek, afzonderlijk genomen, tevens een stuk verantwoordelijkheid meebrengt ten aanzien van het vraagstuk van de convertibiliteit. De noodzakelijke mate van integratie van het loonvraagstuk met dat van de omvang van de investeringen wordt, in dit licht gezien, voor ieder van de Westeuropese landen afzonderlijk niet alleen een nationaal probleem, maar onderdeel van het ruimere vraagstuk van de convertibiliteit. De bijzondere betekenis hiervan voor een land als Nederland behoeft na het voorafgaande niet nogmaals te worden onderstreept.

Conclusie.

Samenvattend is het beeld van de Nederlandse betalingsbalans over 1955 en ruimer nog over de beide laatste jaren op zichzelf beschouwd in hoge mate bevredigend. Zelden zullen de evenwichten op een betalingsbalans zo dicht benaderd zijn. Ditzelfde evenwicht impliceert echter dat mogelijke interne maatregelen, die tot vergroting van uitgaven in bepaalde sectoren (hetzij verteringen, hetzij investeringen) zouden leiden, alleen dan verantwoord kunnen worden geacht, wanneer zij niet incidenteel worden genomen, doch als onderdeel van een uitgebreider complex van maatregelen, waardoor tegenover deze

De betalingsbalans van West-Europa (incl. V.K. en afhankelijke gebieden) met de Verenigde Staten, vergeleken met de overeenkomstige cijfers uit de Nederlandse goud- en V.S.-dollarbetalingbalans

(in miljoenen dollars)

	1953-1954		1954-1955	
	W.-Europa V.S.A.	V.S. \$ b.b. van Nederland	W.-Europa V.S.A.	V.S. \$ b.b. van Nederland
Lopende rekening.				
Ontvangsten van W.-Europa resp. Nederland Goederen a)	3.002	249	3.042	221
Overige (w.o. militaire uitgaven, kosten voor in Europa gestationeerde legers, „offshore”)	3.028	139	3.399	138
Totaal	6.030	388	6.441	359
Uitgaven van W.-Europa resp. Nederland:				
Goederen	3.590	333	4.465	475
Overige	1.584	59	1.781	58
Totaal	5.174	392	6.246	533
Saldo lopende rekening	856	— 4	195	— 174
Kapitaalverkeer.				
West-Europ. (resp. Ned.) kapitaal	— 97	19	— 350	34
V.S.A. en ander \$-kap.	— 280	53	32	13
Totaal	— 377	72	— 318	47
Totaal lopende rekening en kapitaalverkeer	479	68	— 123	— 127
Salderingsmiddelen.				
Amerikaanse schenkingen a)	1.217	26	1.343	2
Goud	— 564	— 162	— 324	— 27
V.S.A.-dollarsaldo (— is vermeerdering van West-Europ. resp. Ned. tegoed) en saldi van de V.S.A. in W.-Europa	— 1.026	— 32	— 339	24
Multilateral settlements	— 106	100	— 557	128
Totaal	— 479	— 68	123	127

a) Zonder schenking van militaire goederen.

De ontwikkeling van de betalingsbalans van Nederland op kasbasis in de periode 1 Juli 1952—30 Juni 1955

(in miljoenen gulden)

	Totaal verkeer						Verkeer in V. S. A.-dollars en goud						
	1952		1953		1954		1952		1953		1954		1955
	2e hj.	1e hj.	2e hj.	1e hj.	2e hj.	1e hj.	2e hj.	1e hj.	2e hj.	1e hj.	2e hj.	1e hj.	
Lopende rekening.													
Ontvangsten	5.236	5.162	5.432	5.609	6.065	6.213	744	732	793	-683	620	746	
Uitgaven	4.355	4.212	5.103	5.216	5.967	6.131	689	546	725	765	1.011	1.016	
Saldo	881	950	329a)	393a)	98a)	82a)	55b)	186b)	68b)	-82b)	-391b)	-270b)	
Kapitaalverkeer.													
Nederlands kapitaal c)	56	-131	-4	68	-320	-283	79	-48	-14	101	83	52	
Buitenlands kapitaal, zonder extra-aflossingen	-25	-136	49	116	269	218	-19	-87	44	154	233	209	
Extra aflossingen			-75	-202	-200	-193					-200	-193	
Totaal kapitaalverkeer	31	-267	-30	-18	-251	-258	60b)	-135b)	30b)	255b)	116b)	68b)	
Totaal lopende rekeningen en kapitaalverkeer	912	683	299	375	-153	-176	115b)	51b)	98b)	173b)	-275b)	-202b)	
Salderingsmiddelen.													
Amerikaanse regeringsgeschenken	143	35	46	42	9	-11	143	35	46	42	9	-11	
Deviezenomzettingen							620	590	300	81	277	213	
Goud- en deviezenreserve d)	-1.055	-718	-345	-417	144	187e)	-878	-676	-444	-296	-11	-	
Totaal salderingsmiddelen	-912	-683	-299	-375	153	176	-115	-51	-98	-173	275	202	

a) De betalingsbalans op transactiebasis vermeldt als uitkomsten voor het 1e en 2e halfjaar 1954 en het 1e halfjaar 1955 overschotten van resp. f 268 mln, f 35 mln en f 353 mln, welk laatste cijfer echter niet onaanzienlijk door toevallige oorzaken is geflatteerd. Het verschil tussen beide methoden van berekening laat zich verklaren door veranderingen in de met het handelsverkeer verbonden credittermijnen.

b) Hieronder niet begrepen de goud- en dollarinkomsten, verworven via de E.B.U. en via bilaterale accoorden (vgl. onder salderingsmiddelen de post „deviezenomzettingen”).

c) Hieronder mede begrepen migratie en schenkingen.

d) Het min-teken staat voor vermeerdering, geen teken voor vermindering van de reserve; de terugkoop van gulden van het Internationale Monetaire Fonds wordt in deze opstelling geacht de goud- en deviezenreserve niet te hebben verminderd.

e) De vermindering van de deviezenreserve betreft grotendeels vorderingen op de E.B.U. en op de E.B.U.-landen.

vermeerdering van uitgaven compenserende verminderingen elders komen te staan. Het kernprobleem van de economie blijft nu eenmaal het afwegen van de waarde van het ene tegenover het andere. Bij een volledige bezetting van het productie-apparaat en een betalings-

balans, waarvan per saldo niet alleen het lopende verkeer maar ook het kapitaalverkeer zeer dicht bij het evenwicht is en geen van beide dus een noemenswaardige marge laten, is de keuze van de alternatieven beperkt.

Overveen.

S. POSTHUMA.

De situatie op de arbeidsmarkt in Nederland

Algemeen overzicht van de arbeidsmarktsituatie.

De veranderingen op de arbeidsmarkt in Nederland zijn na 1952, zoals bekend, in het algemeen zeer groot geweest. Zulks komt tot uitdrukking in de terugloop van het aantal werkloze arbeiders. Een en ander houdt verband met de algemene economische toestand, waarvan de productie- en exportcijfers getuigen.

	Productie	Export	Aantal werken- de beroeps- beoefenaren	Geregistreerde arbeidsreserve
	(1949 = 100)	(1948 = 100)	(in 1.000-tallen) (mannen en vrouwen)	(in 1.000-tallen) (mannen en vrouwen)
1952	117	256	3.731 = 100	139 = 100
1953	127	292	3.795	108
1e h. 1954	135	323	3.870	76
2e h. 1954	147	365		
1e h. 1955	147	367	3.937 = 104	54 = 39
2e h. 1955				

Hieruit blijkt hoe ondanks de bestaande spanningen

(Ingezonden mededeling)

op de arbeidsmarkt de productiviteit is gestegen. Geen cijfers zijn beschikbaar ten aanzien van de beïnvloeding van het aantal werkuren en de eventuele veranderingen in het arbeidstempo.

De verhouding van het aantal beroepsbeoefenaren tot de geregistreerde arbeidsreserve geeft wel aan, dat er een duidelijk tekort aan aanbod moet bestaan, omdat een verhouding totaal beroepsbeoefenaren en geregistreerde arbeidsreserve van 100 : 3 min of meer als normaal wordt beschouwd. Hierbij zij direct opgemerkt, dat dit cijfer een gemiddelde is van de bedrijfstakken en bijv. in verband met de mate van seizoenbedrijvigheid voor afzonderlijke bedrijfstakken verschilt.

Het jaar 1955 heeft zich gekenmerkt door een nog ruimere werkgelegenheid dan 1954. Zulks heeft ten gevolge gehad, dat de bij de arbeidsbureau's ingeschreven arbeidsreserve nog meer is gedaald en dat er nog steeds een toename valt te constateren van de vraag om arbeidskrachten. Wat het laatste betreft is het moeilijk om vast te stellen,

STAPEL

Met papier en met plastic geïsoleerde kabels voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie Kabelgarnituren, koperdraad en koperdraadkabel. Staalraad en staalband.

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK • DELFT

of deze ook groter is geworden, omdat de werkgevers iedere kans benutten om nog aan arbeiders te komen en dit betreft dus ook die werkgevers, die in het verleden in hun behoefte konden voorzien buiten de arbeidsbureau's om. Anderzijds is het mogelijk, dat de geregistreerde vraag is beïnvloed, doordat men weet dat het uiterst moeilijk, zo niet onmogelijk is in de vacatures te voorzien en men deze vraag niet bekend maakt aan de arbeidsbureau's. Ook is het mogelijk dat er werkgevers zijn, die de aanvragen reeds geruime tijd tevoren indienen, in de hoop dat, tegen de tijd dat er passend aanbod is, de arbeiders op het juiste ogenblik in dienst kunnen worden gesteld. Dat kan betekenen, dat de momentele behoefte weer kleiner is dan op dit ogenblik wordt aangeduid. Zulks moet echter zeer onwaarschijnlijk worden geacht.

De verhouding tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt.

In het algemeen kan echter worden gesteld, dat in bijna alle bedrijfstakken het aanbod van arbeiders veel kleiner is dan de vraag. In het bijzonder is zulks kwantitatief wel het geval in de bouwnijverheid en de metaalnijverheid en in de delfstoffenindustrie. Drukt men het aanbod uit in procenten van de vraag, dan geeft zulks, voor einde October 1955, het volgende resultaat:

Geregistreerd aanbod van arbeidskrachten, uitgedrukt in procenten van de vraag naar arbeidskrachten (30 October 1955)

Bedrijfsklasse	Mannen		Vrouwen	
	vraag	aanbod	vraag	aanbod
Bouwnijverheid	100	51	100	5
Kleding en reiniging	100	54	100	2
Mijnbouw	100	1	—	—
Metaalnijverheid	100	6	100	3
Textielnijverheid	100	9	100	1
Landbouw	100	344	100	733
Handel	100	366	100	24
Kantoorpersoneel, ambtenaren, onderw. pers.	100	122	100	31
Overige bedrijfsklassen ..	100	78	100	15
Totaal	100	48	100	12

Hoewel in bovenstaande tabel niet alle bedrijfstakken zijn genoemd, waartoe overigens zij verwezen naar de betreffende statistiek van het Centraal Bureau voor de Statistiek, geeft een en ander wel een aanwijzing voor de huidige situatie. In feite kan men slechts van mannen in enkele bedrijfstakken een groter aanbod constateren, bijv. in de landbouw en de handel, en van kantoorpersoneel.

Het tekort aan vrouwelijk personeel is eveneens duidelijk, met uitzondering van de landbouw, waar echter de aantallen van geringe omvang zijn. Ten aanzien van enkele bedrijfstakken moet men rekening houden met seizoenfluctuaties. Het staat echter vast dat in de landbouw sprake is van een zekere structurele werkloosheid. Overigens blijkt de vraag naar vrouwelijk personeel nu in een ongunstiger verhouding tot het aanbod te staan dan bij vraag en aanbod van mannelijke arbeiders.

Het vraagstuk van vraag en aanbod blijkt evenwel nog ietwat gecompliceerder te zijn als men beide verder gaat analyseren. Zonder nu te veel met cijfers te komen, zij allereerst gewezen op de vraag naar en het aanbod van jeugdig personeel. Het blijkt nl. dat de vraag naar personeel beneden de 19 jaar in totaal ongeveer 30 pCt van de totale vraag uitmaakt, terwijl het aanbod van deze categorie slechts ongeveer 4 pCt van het totale aanbod bedraagt. Uit een incidenteel onderzoek is gebleken, dat de vraag naar personeel voor ongeveer 90 pCt personen

betreft beneden de 40 jaar en dat er naar personen boven de leeftijd van 50 jaar feitelijk geen vraag is.

Uit het bovenstaande blijkt wel, dat de situatie op de arbeidsmarkt mede ongunstig wordt beïnvloed doordat tot op de huidige dag de vraag nog te veel is gericht op de jongere arbeidskrachten. Het is reeds gebleken, dat men in diverse bedrijven op dit ogenblik bereid is om ook oudere arbeidskrachten in bepaalde functies en beroepen aan te nemen. De ervaring is, dat in vele gevallen het werk ook goed door deze arbeiders wordt verricht. Het is gebleken dat niet de leeftijd als zodanig een bezwaar hoeft te zijn. Het spreekt vanzelf, dat er een aantal bezwaren kan zijn tegen de tewerkstelling van ouderen, die echter evenzeer voor jongeren kunnen gelden.

In dit verband zij er op gewezen, dat de kwestie van de opname op oudere leeftijd in bedrijfspensioenfonds in de huidige situatie van de tekorten op de arbeidsmarkt en door de te verwachten invoering van een Wet op de Ouderdomsvoorziening, wel in een ander licht is komen te staan dan enkele jaren geleden. Laat men bedenken, dat bij het aannemen van oudere arbeidskrachten wel eens te veel naar de bezwaren en wel eens te weinig naar de bezwaren bij tewerkstelling van jongeren wordt gezien. Dit speelt te meer een rol, wanneer men een groot tekort heeft in het aanbod van deze jongeren.

Mogelijkheden voor minder geschikten, minder validen en oudere arbeidskrachten.

Een ander verschijnsel bij de huidige arbeidsmarkt is wel, dat het bedrijfsleven zijn eisen belangrijk heeft verlaagd. Dit is aan de ene kant een gelukkig verschijnsel, omdat nu een aantal gehandicapten en minder-validen kansen heeft, die zij enkele jaren geleden niet hadden. Aan de andere kant is het zo, dat bij een omslag in de conjunctuur een aantal van deze arbeiders meer het risico van ontslag loopt dan volwaardige arbeidskrachten. Men kan slechts de hoop uitspreken, dat bij eventueel ontslag men, naast economische, ook sociale overwegingen een rol zal laten spelen.

Nam men aan, dat deze minder geschikte arbeidskrachten in Augustus 1953 ongeveer 15.000 personen omvatte, in Augustus 1955 was dit aantal teruggelopen tot 9.000 personen. Hierbij moet men in aanmerking nemen dat het aantal beroepsbeoefenaren in dezelfde tijd toenam van 3.078.000 in 1953 tot 3.146.000 mannelijke personen in 1955 (het aantal vrouwelijke arbeidskrachten nam toe van 950.000 tot 985.000 personen). Ook dient in dit verband te worden vermeld, dat het aantal werkloze arbeiders van 40 jaar en ouder bijna 30.000 lager is dan in 1952. In de loop van 1954 werden door bemiddeling van de arbeidsbureau's 98.000 mannen van 40 jaar en ouder geplaatst, waarvan 51.000 ouder dan 50 jaar waren. Over de eerste 10 maanden van 1955 luiden deze aantallen resp. 62.000 en 33.000. Daarbij vonden buiten het arbeidsbureau om eveneens nog grote aantallen oudere arbeidskrachten werk, waarvan het juiste aantal echter niet kan worden achterhaald.

Invloed van het geboorte-overschot op de arbeidsmarkt.

Bij de beschouwing van de huidige situatie op de arbeidsmarkt zij er op gewezen, dat de tegenwoordige moeilijkheden worden beïnvloed door de geboorte-overschotten in de vooroorlogse jaren. Daarnaast moet men in de toekomst rekening houden met de latere jaren. De volgende staat geeft hiervan een denkbeeld.

*Geboorte-overschotten in de periode
1930/1954*

periode	aantal
1930	ca 58.000
1931-1939	ca 50.000 à ca 55.000 per jaar
1940	ca 48.000
1941	ca 47.000
1942	ca 53.000
1943	ca 60.000
1944	ca 56.000
1945	ca 24.000 (!)
1946	ca 105.000 (!)
1947-1954	geleidelijke teruggang van ca 97.000 tot 76.000 per jaar

Gaat men er van uit, dat het overgrote deel der jongere arbeidskrachten tussen 15 en 18 jaar het arbeidsproces intreedt, dan moet nu en in de naaste toekomst met een lager aantal dat in het arbeidsproces wordt opgenomen, rekening worden gehouden. Hierbij komt, dat er mede door de hogere welvaart een neiging bestaat om de jeugd later in het arbeidsproces te laten toetreden door langer durende vormingsonderwijs. Daarnaast moet worden gewezen op de grotere contingenten voor de militaire dienst, terwijl de opleidingstijd ook aanzienlijk langer is dan in de jaren vóór de tweede wereldoorlog.

Uit de cijfers blijkt, dat vooral van 1960 af een aanzienlijk grotere toestroming is te verwachten. Zou er enige omslag in de conjunctuur optreden en zouden de investeringen ten behoeve van nieuwe arbeidsplaatsen teruglopen, en zouden er bovendien niet genoeg emigratiemogelijkheden zijn, dan kan de toetreding tot het arbeidsproces met moeilijkheden gepaard gaan. Bovendien moet dit tot repercussies aanleiding geven in andere jaargangklassen of bijv. bij de plaatsing van mensen, die kwalitatief niet op dezelfde hoogte staan als anderen.

Bij de beoordeling der cijfers moet er vanzelfsprekend op worden gewezen, dat hierin verwerkt zijn de verliezen aan mensenlevens gedurende de tweede wereldoorlog. In de na-oorlogse jaren is een groot aantal Nederlanders uit Indonesië gekomen. Dit proces is nog niet beëindigd en in de eerstkomende jaren kunnen nog enkele tienduizenden worden verwacht. Het is gewenst, dat hieraan grote aandacht wordt besteed door het bedrijfsleven uit een oogpunt van arbeidsvoorziening. Ook kan men stellen, dat bezien van uit de gezichtshoek van de arbeidsmarkt in de huidige situatie in zekere zin van een compensatie kan worden gesproken ten opzichte van de door emigratie uit Nederland vertrokken arbeidskrachten.

De invloed van de arbeidsmarktsituatie op de aanvragen om ontslag.

Een van de gevolgen van de huidige situatie is, dat in het algemeen het aantal ontslagaanvragen bij de gewestelijke arbeidsbureau's sedert 1949 van ongeveer 74.000 terugliep tot ongeveer 40.000 per jaar. Het is opmerkelijk, dat in de periode 1949-1954 van de ingediende ontslagaanvragen in 80 à 85 pCt der gevallen de arbeidsverhouding werd verbroken (met toestemming van de directoren der G.A.B.'s of alsnog met wederzijds goedvinden van werkgever en werknemer), terwijl in 1955 dit percentage slechts 54 bedroeg. Deze daling is vermoedelijk een gevolg van het feit, dat in de meeste gevallen voorziening in de vacature moeilijk is, terwijl voor de werknemers er nog een rem bestaat, doordat hen soms duidelijk wordt dat de voorwaarden, aangeboden door een nieuwe werkgever, strijdig zijn met bestaande loonvoorschriften en hieruit moeilijkheden ook voor de werknemer kunnen ontstaan. Ook worden ontslagaanvragen voorkomen, doordat de arbeiders bij gesprekken

op de arbeidsbureau's tot de conclusie kwamen, dat de aangeboden arbeidsplaatsen voor hen geen reële positieverbetering inhielden.

Overigens zij er op gewezen, dat in de laatste jaren het percentage ontslagaanvragen van werkgeverszijde terugliep van rond 90 tot ongeveer 50. In deze jaren liep het percentage weigeringen terug van 5 à 6 tot 3. In dezelfde periode nam vanzelfsprekend het aantal aanvragen van werknemerszijde in dezelfde mate toe. Het percentage weigeringen schommelde tot 1952 tussen 1 en 3, maar steeg in de laatste jaren van 7 op 13.

Analyse van de geregistreerde arbeidsreserve van mannen.

Het lijkt wenselijk thans nog enige aandacht te besteden aan de huidige geregistreerde arbeidsreserve. Bezie men de geregistreerde arbeidsreserve als geheel, dan moet men in aanmerking nemen dat deze bestaat uit:

- a) seizoenwerklozen;
- b) wrijvingswerklozen;
- c) werklozen, die minder geschikt zijn;
- d) structuurwerklozen.

Een analyse van de cijfers van October 1955 wijst er op, dat van de 30.000 geregistreerde mannelijke personen er ongeveer 9.000 behoorden tot de categorie c). In feite was er dus slechts een geschikt aanbod van 21.000 man, waaruit op dat ogenblik de ruim 60.000 geregistreerde aanvragen van werkgevers konden worden voorzien. Indien men daarbij bedenkt, dat ongeveer 3.700 van de 9.000 minder geschikten in de provincies Noord- en Zuid-Holland voorkomen en dat daarenboven in die provincies overigens slechts een geschikte geregistreerde arbeidsreserve bestond van 5.700 tegenover een vraag van bijna 26.000, dan wijkt dit wel zeer af van de gemiddelde toestand in Nederland. Hier staat tegenover, dat in de drie Noordelijke provincies naast een aanbod van ongeveer 1.200 minder geschikte arbeidskrachten nog een geregistreerde arbeidsreserve bestond van 8.700 mannelijke personen, terwijl de geregistreerde vraag nog geen 4.000 bedroeg.

Dit is op zich zelf beschouwd een aanwijzing, dat in de drie Noordelijke provincies behoefte bestaat aan werkgelegenheid, ofwel, dat daar nog mogelijkheden zijn gelegen voor werkgevers uit het Westen. Men beseffe overigens, dat ongeveer 60 pCt der geregistreerde arbeidsreserve ouder dan 40 jaar is en dat deze eerst een zekere scholing, herscholing of omscholing behoeft; ook vormt natuurlijk het woningprobleem een bezwaar tegen de mobiliteit van deze arbeidskrachten. Het is echter een gelukkig verschijnsel, dat een aantal bedrijven zich in deze provincies heeft gevestigd en de balans van voor- en nadelen tegen het brengen van het werk naar de man op deze wijze doorsloeg.

Arbeidsmarktpolitieke maatregelen.

Het zal er bij handhaving van de huidige conjunctuur om gaan, dat men zoveel mogelijk er naar streeft om het huidige potentieel aan arbeidskrachten zo goed mogelijk te benutten. Hierbij kan samenwerking tussen werkgevers- en werknemersorganisaties van belang zijn, benevens van groepen werkgevers en werknemers.

De Directie voor de Arbeidsvoorziening streeft er in deze naar om te komen tot samenwerking tussen bedrijven, wier seizoenbedrijvigheid ongelijk ligt en die elkaar zouden kunnen aanvullen. Dit geschiedt reeds hier en daar. Ook is er een streven om in enkele bedrijfstakken te komen tot een spreiding van de werkgelegenheid, o.a. in

de bouwnijverheid bijv. met behulp van de subsidies voor schilderwerk in de wintermaanden. Van belang is overigens, dat in andere seizoenmatige bedrijven de Overheid de binding aan de bedrijfstak bevordert door middel van aanvullende werken, bijv. in de landbouw. Ook kon de Directie voor de Arbeidsvoorziening door middel van aanvullende werken het industriële klimaat bevorderen, waardoor niet alleen de bestaande werkloosheid kan worden bestreden, maar toekomstige werkloosheid kan worden voorkomen.

Daarnaast tracht de Directie voor de Arbeidsvoorziening door middel van de scholing op de 34 Rijkswerkplaatsen de vakbekwaamheid van een aantal werkloze arbeiders te vergroten. Een dezer dagen is in een tijdsverloop van tien jaar de 40.000ste cursist afgeleverd. Hierbij wordt niet alleen de mogelijkheid geschapen van een brede vorming, maar ook bestaat de mogelijkheid, dat in samenwerking met individuele bedrijven, werkloze arbeiders een zgn. gerichte scholing ontvangen. Momenteel worden bovendien proeven genomen met een versnelde scholing, waarbij de cursus korter duurt, maar de betrokkene daarna een langere training in het bedrijf ontvangt. Hierbij kan in bepaalde gevallen van overheidswege een afnemende trainingstoelage worden gegeven.

De Directie voor de Arbeidsvoorziening heeft de mogelijkheid, faciliteiten te geven bij de verplaatsing van ongeschoolde, werkloze arbeiders of cursisten van Rijkswerkplaatsen, in het bijzonder uit de zgn. overschotgebieden. Hierbij kon tot voor kort ook bouwvolume voor woningen worden toegestaan, dank zij de medewerking van het Ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting. Voor ongeveer 1.200 woningen lopen nog afspraken met werkgevers en gemeentebesturen.

Ten slotte is er tot nu toe medewerking verleend aan de toelating van een aantal buitenlandse arbeidskrachten. De mogelijkheid is echter beperkt door het woningprobleem, terwijl bovendien de lonen voor arbeiders uit de meeste Westeuropese landen een hinderpaal zijn ofwel de werkgelegenheid aldaar is zodanig, dat om die reden geen arbeiders zich aanbieden. De ervaring leert, dat een goed personeelsbeleid en een continu dienstverband in de onderneming de binding van arbeiders bevordert. Op de arbeidsbureau's blijkt, dat niet alleen de hoogte van het loon beslissend is voor de keuze van de arbeider. Men constateert geregeld, dat bepaalde bedrijven moeilijk arbeiders kunnen krijgen, omdat de menselijke verhoudingen de arbeiders weerhouden. Het blijkt hierbij, dat nog te veel de arbeidsomstandigheden niet meer passen in de gewijzigde maatschappelijke verhoudingen. Het gestegen welvaartspeil heeft in deze ook gevolgen voor de arbeidsomstandigheden. Mede is een ervaring, dat daardoor het aanzien van bepaalde soorten arbeid wijziging ondergaat en wanneer zulks gepaard gaat met perioden van werkloosheid, dan zoekt — en vindt — de arbeider hem meer passend werk. In dit verband komt het er

vooral op aan, dat men aandacht besteedt aan de binding van de jonge arbeider, vooral in de bedrijven met een seizoenmatig karakter.

Ten slotte zij er op gewezen, dat in de na-oorlogse jaren is gebleken, dat de bedrijven en bedrijfstakken, die onderhevig zijn aan conjunctuurschommelingen, ook in een periode van hoogconjunctuur de meeste moeilijkheden met de arbeidsvoorziening hebben. Immers, deze bedrijven deden of konden te weinig doen aan de scholing van jonge arbeiders. Dit werd in de hand gewerkt, doordat in de crisisjaren een ruim aanbod van geschoolde arbeiders aanwezig was. Dit heeft ten gevolge gehad, dat er nu een onvoldoende aantal jongeren voor geschoolde arbeid beschikbaar is. Het vereist nu extra moeite en kosten om deze achterstand in de scholing in te halen, afgezien van het probleem, dat er te weinig arbeiders beschikbaar zijn om in de behoefte te voorzien.

Daarnaast hebben de vaders in die jaren ondervonden, hoe groot de onzekerheid in die bedrijfstak was en hoe onzeker hun bestaan was gefundeerd. Dit beïnvloedt hun voorlichting aan hun kinderen. Men streeft er dan naar de kinderen een ander beroep te laten kiezen dan het ouderlijke. Men ziet hetzelfde in sommige seizoenmatige bedrijfstakken. Men moge niet vergeten, dat bovendien in een depressie een langdurige werkloosheid de vakbekwaamheid ongunstig beïnvloedt en dan aanpassing aan nieuwe machines en werkmethode bemoedijkt. Het is daarom van het grootste belang, dat werkgevers, werknemers en Overheid elkaar vinden en middelen zoeken om ook in laagconjunctuur de vakbekwaamheid van het door werkloosheid getroffen deel der arbeiders op peil te houden en nog te verhogen.

Maar ook zal men het psychologisch vraagstuk moeten oplossen van de scholing van jongeren in beroepen, waarvan er bij een omslag van de conjunctuur al te veel arbeiders zouden zijn. Hierbij make men een onderscheid tussen die beroepen, waarin structuurwerkloosheid heerst en die, waarbij van een tijdelijke inzinking sprake is. Afgezien van de werkgelegenheid op het ogenblik en een mogelijke omslag hierin, is dit probleem niet eenvoudig op te lossen. Immers, men kan nu zeggen, dat wij staan aan de vooravond van volkomen nieuwe ontwikkelingen door de vordering van bijv. de atoomwetenschappen en het vernuft, dat zich richt op de toepassing van electronische vindingen. Hierbij blijve op zich zelf buiten behandeling de ontwikkeling op dit ogenblik van de politieke toestand in vele delen van de wereld.

In ieder geval staat wel vast, dat voor een land als Nederland de samenwerking van bedrijfsleven en Overheid van fundamentele betekenis is voor het bevorderen — binnen het kader van de beschikbare mogelijkheden — van de werkgelegenheid en de daarbij behorende arbeidsvoorziening.

's-Gravenhage.

Dr Ir D. R. MANSHOLT.

De stand van de woningbouw

Er is wel geen vraagstuk van binnenlandse politiek, dat op het ogenblik de gemoederen zo zeer bezig houdt als het woningvraagstuk. Twee jaren geleden was het de scholenbouw, die in het middelpunt van de belangstelling stond, daarna het onderwijzerstekort en het lerarentekort. Nu overschaduwert het probleem van de woningnood alle andere.

Zoals gebruikelijk, schrikt men daarbij voor enige overdrijving niet terug. Wij zouden niets opschieten, de toestand zou eerder nog verergeren, het zal nog vele jaren duren vóór wij door de ergste woningnood heen zijn, zo luiden de klachten, die men vrij algemeen te horen krijgt.

Het lijkt daarom wel goed eerst enige nuchtere cijfers te geven, die de zaak in het juiste licht stellen.

Ondergetekende heeft aan de Staten-Generaal indertijd een programma voorgelegd, dat uitging van een geleidelijke opvoering van de woningproductie, totdat in het jaar 1953 het streefcijfer van 55.000 woningen per jaar zou zijn bereikt. Dit programma werd toen in het algemeen als vrij optimistisch bestempeld en niet geheel zonder grond. Vóór de oorlog toch bouwden wij gemiddeld niet meer dan 42.000 woningen per jaar en slechts in één uitzonderlijk jaar (1934) haalden wij de 52.000. Maar toen was het in de andere bouw niet zo erg druk. Nu, na de oorlog, met een grote bouwbehoefte op elk gebied, zouden wij gedurende een lange reeks van jaren ten minste 55.000 woningen per jaar moeten bouwen. Geen wonder, dat menig wijs man toen bezorgd het hoofd schudde over zoveel optimisme.

Toch werd reeds in 1951 het streefcijfer niet alleen bereikt, maar zelfs belangrijk overtroffen. Wij kwamen toen op 58.700. In 1952 volgde een kleine terugval in verband met de bekende kapitaalmoelijkheden (54.600). Het jaar 1953 bracht een nieuwe top met 59.600 en het jaar 1954 overtrof zelfs de stoutste verwachtingen met een aantal van 68.500. Het ging dus prachtig, met het gevolg, dat de pessimisten van toen hun verleden vergaten. Een niet altijd voldoende gefundeerd optimisme met betrekking tot de voorhanden mogelijkheden, ging de vroegere zwartgalligheid overheersen.

Onder deze omstandigheden is het begrijpelijk, dat het achterblijven van de productie in het jaar 1955 in vergelijking met het voorgaande jaar een zekere ontsteltenis heeft gewekt, welke tot uiting komt in de vaderlandse ondeugd van kankeren en in het zoeken van zondebokken.

Nu is het inderdaad wel een lelijke streep door de rekening, dat wij het in dit jaar waarschijnlijk niet verder zullen brengen dan tot 60.000 voltooide woningen. Want de jongste berekeningen hebben wel duidelijk gemaakt, dat wij de woningproductie zeker moeten opvoeren tot ten minste 70.000 en zo mogelijk zelfs tot 75.000 woningen per jaar, willen wij binnen een redelijke termijn door het woningtekort heen komen.

Dit betekent dus, dat er aan de vroegere berekeningen, die grond gaven aan de veronderstelling, dat wij er met 55.000 woningen per jaar wel zouden komen, iets gemankeerd moet hebben. En de tegenstanders van elke planning beroepen zich graag hierop om hun tegenzin tegen al deze rekenarij te rechtvaardigen.

Het is echter vrij eenvoudig aan te geven, welke factoren tot herziening van de aanvankelijke berekeningen hebben genoopt.

In de eerste plaats was er van uitgegaan, dat van de 55.000 jaarlijks te bouwen woningen er 10.000 als duplexwoningen zouden worden ingericht. De brutovermeerdering zou dus 65.000 woningen per jaar bedragen. Dit bleek een misrekening. Men wil blijkbaar geen duplexwoningen. Ik kan alleen maar zeggen: jammer, want wij zouden heel wat eerder door het woningtekort heen zijn.

Ten tweede: gerekend was op vervanging van 4.000 krotten gemiddeld per jaar. Het werden er 8.000, omdat vele woningen zó slecht bleken, dat handhaving onmogelijk was.

Ten derde: de gemiddelde levensduur stijgt voortdurend. Dit betekent, dat oude mensen langer in hun woning blijven.

Ten vierde: de gemiddelde leeftijd, waarop men trouwt, is na de oorlog lager geworden. Het gevolg is uiteraard een versterkte vraag naar woningen.

In de oorspronkelijke berekeningen was aangenomen, dat het woningtekort in 1953 nog ongeveer 200.000 zou

bedragen, dat voor de jaarlijkse aanwas van de bevolking ongeveer 36.000 woningen per jaar nodig waren en voor krotopruijing 4.000, totaal dus ongeveer 40.000. Bij een brutovermeerdering van 65.000 woningen per jaar zouden wij dus 25.000 per jaar op het tekort inlopen, zodat wij omstreeks 1961 er doorheen konden zijn.

Door de werking van de vier bovenvermelde factoren is het tempo van het inhalen van het tekort uiteraard belangrijk vertraagd. Toch kan niet gezegd worden, dat wij helemaal niet vooruitgaan.

Volgens de gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek bedroeg het tekort naar veronderstelling I en II:

op 31 December 1948	309.000	276.000
op 31 December 1950	305.000	271.000
op 31 December 1954	253.000	216.000

Welke van de beide veronderstellingen juist is, moge ik in het midden laten. Bij veronderstelling I zijn van de alleenwonenden als woningbehoevend aangemerkt diegenen, die *alleen of als hoofdbewoner* een woning bewonen; bij veronderstelling II slechts diegenen, die *alleen* een woning bewonen. Ik ben geneigd aan te nemen, dat de tweede veronderstelling het meest de werkelijkheid benadert. Ik wil toestemmen, dat er ook onder de alleenwonenden, die samen wonen met anderen, wel zijn, die liever geheel alleen zouden willen wonen, maar daartegenover staat, dat alle huishoudens, bestaande uit twee of meer personen, als woningbehoevend zijn aangemerkt, hoewel de ervaring geleerd heeft, dat er heel wat *blijvende* samenwoningen zijn.

In ieder geval tonen bovenvermelde cijfers, dat er sinds 1950 een merkbare vooruitgang is, al willen wij het tempo natuurlijk graag sneller zien.

In de jongste berekeningen is er van uitgegaan, dat voor de normale bevolkingsaanwas ongeveer 41.000 woningen per jaar nodig zijn en voor vervanging van krotwoningen 8.000 per jaar. In totaal dus rond 50.000.

Zelfs bij een productie van 75.000 woningen per jaar halen wij dus niet meer dan 25.000 per jaar in, hetgeen wil zeggen, dat wij nog 8 à 10 jaren nodig hebben om door het tekort heen te komen. Waarbij overigens te bedenken valt, dat wij dan inmiddels ook al een 80.000 krotten zullen hebben opgeruimd.

Het is daarom duidelijk, dat alles er op gezet moet worden om genoemd streefcijfer zo spoedig mogelijk te halen en, als het kan, er nog boven uit te komen.

Uit een oogpunt van werkgelegenheidspolitiek op lange termijn zie ik daartegen in het licht van de jongste gegevens geen bezwaar meer. Men heeft mij nog al eens kwalijk genomen, dat ik er zo op bleef hameren, dat ook aandacht zou worden geschonken aan de werkgelegenheid in een wat verdere toekomst. Het snel inhalen van het woningtekort mocht daaraan niet ondergeschikt worden gemaakt. Natuurlijk niet! Maar om de woningproductie zo hoog mogelijk te kunnen opvoeren, moet men bouwvakarbeiders aantrekken. En daarbij mag men niet vergeten, dat het bouwvak erg in discrediet is geraakt door de abnormaal hoge werkloosheid, waardoor het in de jaren vóór de oorlog getroffen is. Wie het bouwvak voor de jongeren aantrekkelijk wil maken, zal moeten tonen uit de droeve ervaringen van de jaren 1936-1939 de nodige lessen te hebben getrokken.

Nu is het perspectief uit werkgelegenheidsoogpunt inderdaad veel minder zorgelijk geworden. Tot 1965 is er zeker werk genoeg. In de daarop volgende jaren is een versterkte vraag naar woningen te wachten in verband met de dan optredende huwelijkspeik, doordat de jongeren, geboren in de jaren 1945-1948, welke gekenmerkt

werden door een geboortepiek, dan de huwbare leeftijd zullen bereiken. Voorts zal enige woningreserve gevormd moeten worden. En mijn herhaalde alarmkreten hebben er waarschijnlijk toch ook wel iets toe bijgedragen, dat tal van gemeentebesturen thans druk bezig zijn met de voorbereiding van plannen voor vervanging van slechte woningen, wijksanering en reconstructie van oude stads- en dorpskernen om met de uitvoering te kunnen beginnen, als de stand op de arbeidsmarkt dit toelaat. Het is noodzakelijk, dat deze voorbereiding reeds thans ter hand wordt genomen, want daar zullen ongetwijfeld jaren mee gemoeid zijn.

Ten slotte dan nog iets over de vraag, wat gedaan kan worden om zo snel mogelijk tot verdere opvoering van de woningproductie te komen. Het is duidelijk, dat men dit probleem niet oplost door in het wilde weg een cijfer te noemen. Het is evenzeer duidelijk, dat er niet is één wondermiddel, dat zo maar de genezing brengt. Alleen door een complex van maatregelen, na nauwgezette overweging te treffen, zal iets te bereiken zijn. Daarom verdient het initiatief van het Bouwcentrum om de gehele maand Januari aan dit vraagstuk te wijden en het zo veelzijdig mogelijk door deskundigen te doen bestuderen ten zeerste te worden toegejuicht.

Intussen ligt daar naar mijn mening niet eens het zwaartepunt. Over de grote lijnen van wat er zou moeten gebeuren, is men het in het algemeen wel eens. De studie onder leiding van het Bouwcentrum kan, wat dit betreft, alleen concretisering en nadere uitwerking brengen. Waarop het vóór alles aankomt, is de bereidheid tot de daad.

Iedereen zegt, dat de woningnood volksvijand no 1 is. Welnu, dan moet men ook bereid zijn om alle bouw, die niet even urgent is als woningbouw, op te schorten. Ik ben daarom voor een nog straffere bouwstop, dan op het ogenblik reeds geldt. Ik zou de geldende maatregel willen aanvullen met een bepaling, dat voorlopig geen vergunning wordt verleend voor allerlei bouw of verbouwing, die nog wel wat wachten kan, zoals stadhuizen, politiebureaux, schouwburgen, bioscopen, benzinstations, bank- en kantoorgebouwen, grote winkelmagazijnen, verbouwing van winkeletalages, e.d.

Iedereen wil meer industrialisatie in het bouwbedrijf. Prachtig, maar dit betekent, dat opdrachtgevers en architecten afstand moeten doen van hun hobbies en veel grotere bereidheid moeten gaan tonen om gebruik te maken van genormaliseerde onderdelen en gestandaardiseerde plattegronden. Het betekent ook, dat er nu eindelijk eens opruiming moet worden gehouden onder de ongemotiveerde verschillen in de gemeentelijke bouw-

verordeningen en andere voorschriften, waarop men bij het bouwen stuit.

Algemeen dringt men aan op vlottere afdoening van bouw aanvragen en een soepeler hantering van het contingenteringssstelsel. Wat staat er eigenlijk anders aan in de weg dan menselijke traagheid en ambtelijke bemoeizucht?

Velen pleiten voor een betere organisatie van het bouwbedrijf, o.a. te bereiken door in het bouwen meer continuïteit te brengen. Uitstekend, maar het vereist een andere instelling bij de aannemer en het geeft hem in zekere zin een monopoliepositie. Wanneer dan als tegenwicht een nationaal bouwbedrijf wordt gevraagd, loopt men onmiddellijk te hoop. Tot op zekere hoogte begrijpelijk, maar hoe wil men dan waarborgen, dat de aannemer van zijn monopoliepositie geen misbruik maakt?

Dan is er de kwestie van de systeembouw. Er liggen hier ongetwijfeld nog mogelijkheden. Maar waarom is nog geen ondernemer in staat gebleken het ontwijfelbare voordeel van massaproductie in een aantrekkelijke prijs voor een goed product tot uitdrukking te brengen?

Het vraagstuk heeft nog meer kanten. Zo bijv. het doorwerken bij onwerkbaar weer en een zo nodig verdere opvoering van de metselsteenindustrie. Als men niet op wat geld ziet, is ongetwijfeld hiervoor een oplossing mogelijk.

En ten slotte het aantrekken van meer bouwvakarbeiders. Ook hier is zeker wat te bereiken, met name door het bouwvak meer aantrekkelijk te maken. Ik memoreerde reeds het in uitzicht stellen van meer stabiliteit in de werkgelegenheid op langere termijn. Daarnaast valt te denken aan betere schaftgelegenheid, e.d.

Ik ben overtuigd, dat, wanneer met al deze maatregelen ernst wordt gemaakt, reeds op vrij korte termijn de resultaten merkbaar zullen worden. De vraag rijst dan nog, of daarnaast een belangrijke verbetering te verwachten valt van een oplossing van het hurenprobleem en het geven van meer ruimte aan het bedrijf van de particuliere bouwver.

Dat langs deze weg een belangrijke verhoging van de woningproductie zou zijn te bereiken, wil er bij mij niet in. De industrialisatie van het bouwbedrijf, waarop mijn grootste hoop is gevestigd, wordt er zeker niet door bevorderd. En een grotere vrijheid, als van de kant van het particuliere bouwbedrijf bepleit, zou zonder twijfel een prijsopdrijvende werking hebben, met veel onrust in de arbeidsverhoudingen als nasleep. Iets, waaraan wij in deze tijd, nu de Regering terecht zo grote waarde hecht aan rust in lonen en prijzen, allerminst behoefte hebben.

's-Gravenhage.

Mr J. in 't Veld.

„Oud en nieuw” rondom de loonpolitiek

Een oudejaarsbeschouwing over de ontwikkeling van de loonpolitiek in 1955 dient zich enerzijds te beperken tot enkele hoofdmomenten, welke zich dienaangaande in het afgelopen jaar hebben voorgedaan, terwijl anderzijds, vanwege de actualiteit, niet onvermeld mag blijven het resultaat van het dezer dagen in de Tweede Kamer gehouden loondebat.

Wat dit laatste betreft, kan worden vastgesteld, dat de door de Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid in diens Memorie van Antwoord dd. 30 November 1955 aangekondigde „nieuwe koers” in de loonpolitiek

— met verschillende graden van appreciatie en restricties — is aanvaard, hoewel men zich algemeen bewust blijkt te zijn dat een duidelijk beeld omtrent de consequenties van deze mogelijke verandering thans nog niet gemaakt kan worden. Vandaar dat in deze discussies variaties op het spreekwoord inzake oude en nieuwe schoenen aanwezig konden zijn.

Hoe het ook zij, de realiteit gebiedt, dat in elk geval ook in deze beschouwing ¹⁾ rekening moet worden ge-

¹⁾ Vgl. mijn „E.-S.B.”-artikel: „Het systeem van loonbeheersing”, van 22 April 1953, blz. 307.

houden met de moeilijkheid, dat in verschillende kringen een soms uiteenlopende interpretatie wordt gegeven omtrent de wijze waarop nu en in de toekomst de loonpolitiek gevoerd zou moeten worden. Wel wordt algemeen erkend, dat de tot dusver gehanteerde loonpolitiek in de afgelopen tien jaar een in alle opzichten heilzame werking heeft gehad op het snelle herstel van ons land en op de onderlinge sociale verhoudingen.

Bij alle beschouwingen, over de toekomst van de loonpolitiek, mag naar onze mening dit „verleden” niet worden vergeten. De huidige discussies inzake de loonpolitiek doen ons onwillekeurig terugdenken aan de tweede helft van 1945 toen ons land gedompeld was in de vaak hoge golven van de annexatie-discussies, echter met dit verschil dat deze laatste spoedig waren beëindigd.

De loonpolitiek blijft nu eenmaal een onderwerp van actuele betekenis, hetgeen ook blijkt uit de verwijzing van de Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid in diens hierboven genoemde Memorie van Antwoord naar de beschouwingen in het Voorlopig Verslag van „vele leden, vele andere leden, verscheidene leden, sommige leden, enige leden en enkele leden”²⁾.

Tegen deze achtergrond gezien menen wij onze beschouwing over de ontwikkeling van de loonpolitiek in 1955 tot enkele hoofdpunten te kunnen beperken.

Het jaar 1955 heeft zich, behalve door de alom geconstateerde aanwezige welvaart, in loonpolitiek opzicht onderscheiden van de daaraan direct voorafgaande jaren, in die zin dat in 1955 geen wijziging is aangebracht in de loonrichtlijnen, welke per 1 October 1954 met 6 pCt waren verhoogd als gevolg van de toen vastgestelde „ruimte” in de economische situatie van ons land. Hieruit mag echter niet geconcludeerd worden dat in 1955 geen wijzigingen in de c.a.o.'s of bindend vastgestelde loonregelingen zouden zijn aangebracht. Integendeel, talrijke contracten zijn op basis van de bestaande richtlijnen herzien, ook wat betreft de primaire arbeidsvoorwaarden. Van 1 Januari 1955 tot 19 November 1955 werden nl. 147 adviezen door de Stichting van den Arbeid aan het College van Rijksbemiddelaars uitgebracht, terwijl in die zelfde periode 106 beslissingen van genoemd College in de Ned. Staatscourant werden gepubliceerd, waaronder niet begrepen de talrijke beslissingen, resp. dispensaties terzake van o.a. individuele ondernemingen³⁾.

Deze activiteit is ongetwijfeld mede te verklaren uit het feit, dat in het huidige loonsysteem „een zekere mate van vrijheid voor het bedrijfsleven ligt besloten”⁴⁾. Hierbij dient niet in de laatste plaats gedacht te worden aan de verschillende mogelijkheden, welke de toepassing van werkclassificatiesystemen en het invoeren van verantwoorde tariefregelingen e.d. bieden. Ook kan op grond van praktijkervaring worden vastgesteld, dat verschillende van de hierboven bedoelde herzieningen verband hielden met het feit dat in deze gevallen de betreffende lonen nog beneden de daarvoor geldende richtlijnen lagen.

Wat betreft de richtlijnen voor de secundaire arbeidsvoorwaarden dient gememoreerd te worden dat deze in October 1955 werden uitgebreid in die zin, dat in de loop van 1956 deze verruimingsmogelijkheid met 3 pCt kan worden gerealiseerd. Op grond van een bijzondere omstandigheid heeft alleen het grafische bedrijf in 1955 een verlenging van de vacantieduur met 3 dagen en een

(Advertentie)

ALMELO Centrum voor
Industrievestiging in Twente
Tel. 05490-5361

verhoging van de vacatiebijslag tot 4 pCt in de voor deze bedrijfstak geldende c.a.o. tot stand kunnen brengen.

In de discussies in de Stichting van den Arbeid, welke aan deze algemene uitbreiding der secundaire arbeidsvoorwaarden zijn voorafgegaan, kwam ook de vraag naar voren in hoeverre de richtlijnen voor de primaire arbeidsvoorwaarden gewijzigd dienden te worden, o.a. in verband met de huidige welvaartsfase en gezien het rapport van de Stichting van den Arbeid dd. 8 October 1954 over „De toekomstige loonpolitiek”. Met betrekking tot dit rapport heeft de Regering, overeenkomstig de wens van de Stichting van den Arbeid, het advies van de S.-E.R. gevraagd, welk advies de Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid op 4 October 1955 heeft ontvangen⁵⁾.

Voorts heeft de Regering bij brief van 20 September 1955 aan de S.-E.R. verzocht een diepgaand onderzoek in te stellen naar de economische situatie van ons land, in verband met de vraag of en in hoeverre een wijziging van het werknemersaandeel in het nationale inkomen mogelijk, c.q. gewenst is⁶⁾. Tevens zouden hierbij in beschouwing moeten worden genomen de gevolgen van de te verwachten invoering der voorgestelde ouderdomsverzekering per 1 Januari 1957 en van een verdere huurverhoging met ca 25 pCt. Hoewel met dit onderzoek grote spoed wordt betracht, heeft het echter nog niet tot bepaalde conclusies geleid, waaraan de naar voren gekomen wensen op loongebied getoetst zouden kunnen worden. Deze wensen blijken in versterkte mate aanwezig te zijn, getuige o.a. de bijzondere „looncongressen” van de vakbeweging.

Dit alles wijst op zekere spanningen op loongebied, welke niet meer samenhangen met de kosten van levensonderhoud (welke in 1955 vrijwel constant zijn gebleven), maar met het in October 1954 gekozen criterium van de verdeling van, resp. het werknemersaandeel in het nationale inkomen. Maar deze ontwikkeling wijst eveneens op spanningen — hoezeer dit ook een van de „modetermen van onze tijd”⁷⁾ moge zijn — tussen vaak ongedefinieerde toekomstverwachtingen en de realiteit van vandaag.

Wat betreft de toekomstige loonpolitiek heeft de S.-E.R.⁸⁾ in 1955 in het algemeen het rapport van de Stichting van den Arbeid inzake „De toekomstige loonpolitiek” onderschreven. In dit rapport is in bijzondere mate aandacht geschonken aan, resp. een aanbeveling gedaan met betrekking tot de bedrijfstaksgewijze differentiatie, voor zover deze strookt met de coördinatiegedachte in de loonpolitiek en de instelling van een Loonraad, als vaste commissie van de S.-E.R., die de bevoegdheden van het huidige College van Rijksbemiddelaars zou dienen over te nemen. Deze differentiatiegedachte blijkt in eerder genoemde discussies veelal als een „meerdere vrijheid” te worden aangeduid. Volledigheidshalve zij er de aandacht op gevestigd, dat in de huidige praktijk van de loonpolitiek, deze differentiatie — volgens de „practici” —

¹⁾ Zie publicatie S.-E.R. 1955, no 4, „Advies inzake het vraagstuk van de toekomstige loonpolitiek”.

²⁾ Vgl. Mededelingenblad Bedrijfsorganisatie, 5e jaargang no 28, 14 October 1955.

³⁾ Drs J. H. Derksen in „De Katholieke Werkgever” van 26 November 1955.

⁴⁾ Publicatie S.-E.R. 1955, no 4, „Advies inzake het vraagstuk van de loonpolitiek”.

¹⁾ Blz. 4 van de Memorie van Antwoord.

²⁾ Zie de Ned. Staatscourant en „Sociale Voorlichting”.

³⁾ Zie publicatie S.-E.R. 1953, no 5, „Advies inzake het in de naaste toekomst te volgen systeem van loonbeheersing”.

„reeds een eindweegs gevorderd was”⁹⁾. En indien aan deze differentiatiegedachte volgens sommigen een nieuwe interpretatie zou moeten worden gegeven, nl. dat hieronder verstaan wordt een meerdere differentiatie „binnen de bedrijfstakken tussen geschoolden en ongeschoolden”¹⁰⁾, dan is het noodzakelijk dat ook hierbij de praktijk in acht wordt genomen: de talrijke resultaten van toegepaste werkclassificatiesystemen, met name ook in zeer belangrijke bedrijfstakken.

De vraag kan worden gesteld, of de genoemde „practici” in de dagelijkse loonpolitiek zich wellicht bewust of onbewust laten leiden door de gedachte dat juist ten aanzien van de in discussie zijnde differentiatie in de loonpolitiek in het bijzonder geldt dat „bepaalde formules hiervoor moeilijk gebezigd (kunnen) worden”¹¹⁾ en „dat in een verstandig beleid en in een juiste aansluiting bij de bestaande praktijk ongetwijfeld de beste waarborg gelegen (zal) zijn voor een loonpolitiek”, welke beantwoordt aan de verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven, de fundamentele economische en sociale factoren en de coördinatiedachte.

In het kader van de „spanningen” in de loonpolitiek dienen in deze beschouwing ook genoemd te worden de stakingen welke in het voorjaar resp. bij de gemeente Amsterdam (enkele dagen) en in de Amsterdamse diamantnijverheid (ca drie maanden: van 14 Maart tot 20 Juni 1955) plaatsvonden, waarvan overigens de oorzaken en gevolgen voldoende bekend worden verondersteld, en die in wezen zijn te herleiden tot psychologische en organisatorische verhoudingen en omstandigheden. Dit psychologisch aspect is eveneens verbonden aan het probleem van de „rechtvaardige verdeling van het nationale inkomen” — in het licht van het thans verhoogde welvaartspeil — en aan het effect van de door de Regering voorgestelde bedrijfstaksgewijze differentiatie, „met inachtneming van het beginsel der coördinatie, als in het S.-E.R.-advies aangegeven”¹²⁾. Psychologisch gezien betreft het hier een in menig opzicht belangrijke beslissing, vooral omdat de betrokken Minister het welslagen van deze politiek afhankelijk stelt van de „zelfbeheersing en discipline” van leiding, leiders en leden der werkgevers- en werknemersorganisaties.

Het is overigens nog te vroeg zich een oordeel te vormen over de vraag op welke wijze en in welke mate deze „nieuwe koers” in de loonpolitiek zal worden geëffectueerd en tot welke consequenties dit voor 1956 en voor de verdere toekomst zal leiden. Bovendien is het op dit ogenblik niet mogelijk zich uit te spreken over de vraag of dit gedeeltelijk openzetten van de deur in de loonpolitiek al of niet gelijk zal zijn aan de kier die in de huidige praktijk reeds aanwezig is en waardoor zekere „ontspannings”-mogelijkheden reeds tot hun recht kunnen komen. Gelet op de reeds gerezen onzekerheden terzake van deze „nieuwe” loonpolitiek, waardoor ongewenste spanningen kunnen ontstaan, verdient het aanbeveling dat zo mogelijk op korte termijn de nodige „spelregels” voor deze gewijzigde loonpolitiek worden vastgesteld!

Voorts werd in 1955 de loonpolitiek in tweërlei opzicht door organisatorische aspecten beïnvloed. Ten eerste met betrekking tot het systeem van de looncoördinatie: de wenselijkheid dat het georganiseerde bedrijfsleven de

verantwoordelijkheid zou dienen te dragen voor de te voeren loonpolitiek. Hieromtrent heeft de Regering thans in uitzicht gesteld, dat zij zo spoedig mogelijk voor het volgende Kabinet de voorbereidingen wil treffen om tot het instellen van de eerdergenoemde Loonraad te geraken. In de tweede plaats zou gewezen kunnen worden op de verdeelde opvattingen in de vakbeweging over de in 1955 gevolgde en verder te volgen loonpolitiek. In brede kringen van de bevolking heeft dienaangaande de mening postgevat dat deze geaccentueerde situatie in bijzondere mate als een gevolg moet worden gezien van de medio 1954 verbroken gereguleerde samenwerking in de Raad van Vakcentralen.

Om verschillende redenen, niet in de laatste plaats met het oog op de in 1956 en daarna te voeren loonpolitiek, moet de samenwerking, ook in de vakbeweging, als een „kostbare plant” worden gezien, „die zorg blijft behoeven”¹³⁾. Een samenwerking, waarvoor „wegen en middelen zullen moeten worden gevonden om haar te herstellen”¹⁴⁾. Ook in dit verband geldt dat „alle kennis en alle inspanning nodig (zullen) zijn, om de goede weg verder te vinden; moed zal nodig zijn om van eventuele dwalingen terug te keren en begrip, aan weerszijden, voor elkaars positie om samen verder te trekken”¹⁵⁾.

Samengevat menen wij te mogen concluderen dat de ontwikkeling van de loonpolitiek in 1955 in bijzondere mate gekenmerkt werd door de volgende factoren:

- een algemene discussie over het systeem van de loonpolitiek;
- de gerealiseerde verruimingsmogelijkheid met 3 pCt in de secundaire arbeidsvoorwaarden;
- de vraag of, en zo ja op welke wijze, de richtlijnen voor de primaire arbeidsvoorwaarden gewijzigd dienen te worden, in afhankelijkheid van het huidige welvaartsniveau, c.q. de verdeling van het nationale inkomen;
- het zoeken naar een theoretische omschrijving en praktische toepassing van het niet te scheiden beginsel „differentiatie en coördinatie”;
- de psychologische en organisatorische „spanningen”;
- een intensieve doch gemoduleerde voortzetting van de reeds tien jaar beproefde loonpolitiek.

Voorzien van deze „ballast”, verlaat het schip der loonpolitiek de haven 1955. De voorjaarsstormen veroorzaken doorgaans een woelige zee. Met dit risico in uitzicht gaat de loonpolitiek het jaar 1956 tegemoet, waarbij stuurmanskunst, een juist beleid en de nodige durf onontbeerlijk zullen zijn. In de naaste toekomst, i.c. 1956, zal moeten blijken of aan deze loonpolitiek niet al te grote beproevingen zullen worden gesteld, waar het enerzijds betreft de noodzakelijke binding van de „bedrijfstaksgewijze differentiatie” aan „het beginsel der coördinatie”. Doch anderzijds en dat is wellicht van de grootste betekenis voor de „gezondheid onzer nationale gemeenschap”, zal deze binding alleen dan kans van slagen bieden, indien de door de Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid gestelde voorwaarde van „zelfbeheersing en discipline” ten volle zal worden gerealiseerd. Met deze ongetwijfeld niet lichte opgave „viert” de loonpolitiek dit jaar het „oud en nieuw”.

Voorschoten.

Dr P. S. PELS.

⁹⁾ „De Tijd” van 5 December 1955.

¹⁰⁾ „Het Financieele Dagblad” van 5 December 1955.

¹¹⁾ Publicatie S.-E.R. 1955, no 4, blz. 48.

¹²⁾ Memorie van Antwoord, blz. 4.

¹³⁾ Mr D. U. Stikker, ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van de Stichting van den Arbeid, op 4 Mei 1955 te Utrecht („Sociale Voorlichting”, 10e jaargang no 11, blz. 203).

¹⁴⁾ H. Oosterhuis, idem.

¹⁵⁾ „E.-S.B.”, 5 Mei 1955, blz. 358.

De economische toestand van België in 1955

België, dat op economisch gebied zeer gevoelig is aan alles wat zich over de wereld voltrekt, heeft in 1955 aan de algemene voorspoed ruimschoots deelgenomen. De meeste statistieken die men pleegt te onderzoeken om de economie van een land te beoordelen, brengen telkens tot dat besluit: de Belgen mogen tevreden zijn over hetgeen het jaar 1955 hun heeft gebracht.

Wat de ontwikkeling van de industriële voortbrengst betreft, laten de cijfers, gepubliceerd door de „Agence Economique et Financière”, uitschijnen dat, ten overstaan van het jaar 1953, de gemiddelde maandelijkse verhoging van de productie voor de periode Januari tot October 1955 7,2 pCt is geweest, terwijl de voortbrengst slechts met 2,1 pCt gestegen was gedurende de eerste tien maanden van 1954. Het verschil tussen de verhoging van 1954 en die van 1955, zijnde 5,1 pCt, is merkwaardig. Waar België in 1954, volgens berekeningen, waarvan de volkomen juistheid evenwel moeilijk uit te maken valt, de vóóroorlogse industriële productie met 45 pCt was voorbijgestreefd, komen wij thans tot een voortbrengst-volume dat bepaald met meer dan de helft dat van vóór 1940 overtreft.

Natuurlijk is de vooruitgang niet dezelfde voor alle sectoren van het bedrijfsleven. Het meest schitterende resultaat wordt bereikt door de staalnijverheid die thans minstens van 25 tot 30 pCt meer produceert dan in 1953. De textielnijverheid integendeel verwekt de meeste zorgen onder de belangrijke nijverheden van het land. Tot hiertoe is, in 1955, haar bedrijvigheid nogal bevredigend gebleven ten overstaan van de twee vorige jaren, maar de winstresultaten waren meestal werkelijk teleurstellend. Op dit ogenblik wordt er zelfs meer en meer geklaagd over een gemis aan voldoende bestellingen, spijs de lage verkoopprijzen die door de ondernemingen voor hun afzet worden in rekening gebracht.

Op landbouwgebied was de oogst voor de meeste producten gunstig, soms zelfs vrij goed. Daar de prijzen der landbouwproducten lichtjes gedrukt zijn, terwijl de uitbatingskosten stijgen, zou het rendement van de landbouw nadelig uitvallen, indien de toename der voortgebrachte en voor verkoop beschikbare hoeveelheden geen compensatie bezorgde.

De gunstige evolutie van de voortbrengst over het algemeen heeft vanzelfsprekend een weerslag op België's handelsbalans. Vergeleken met de eerste negen maanden van 1954, is de import met fr. 9 mrd gestegen en de export met fr. 16 mrd. Het deficit van de handelsbalans belooft, voor het tijdvak Januari tot September 1955, slechts fr. 4½ mrd, wat gemakkelijk gedekt wordt door deviezeninkomsten uit andere bronnen. De globale betalingsbalans van België evolueert derhalve op voldoende wijze. De goud- en deviezenvoorraad van de Nationale Bank van België stijgt. Meer bepaaldelijk heeft België wederom, sinds enkele maanden, niet onbelangrijke overschotten tegenover de Europese Betalings Unie.

De Belgische economie geniet een merkwaardige stabiliteit inzake globale indexprijzen. Deze vaststelling, die sedert menige jaren kan gemaakt worden, geldt wederom voor 1955. Volgens het Instituut voor Economische en Sociale Navorsing te Leuven, bevonden in October 1955 de detailprijzen zich op het niveau 421 ten overstaan van de jaren 1936-1938, terwijl men in October 1954 op 419 stond, wat practisch hetzelfde is. Aan de kant van de groothandelsprijzen wordt een lichte maar

geenszins verstorende stijging waargenomen: van 416 in October 1954 klimt men tot 427 in October 1955.

De vermeerdering van de productie verwekte een zekere aanzwelling van de muntomloop. Ook de toename van de goud- en deviezenreserven van het Uitgifte-Instituut is een partiële verklaring voor deze stijging van de circulatie. De bankbiljettenomloop groeide met fr. 5 mrd aan van 25 November 1954 tot 24 November 1955. Zulks betekent ongeveer 5 pCt van de omloop. De deposito's in de banken zijn van September 1954 tot September 1955 insgelijks met fr. 5 mrd gestegen.

Deze verruiming van de betalingsmiddelen liet geen invloed gelden op de prijzen, zoals het reeds werd aangehaald. Ook een zekere stijging van het uurloonindex vanaf het tweede kwartaal van 1955 (volgens de maandstatistieken van de Nationale Bank van België) vermocht praktisch niet het peil van de detailprijzen op te drijven. Alles samengenomen, hebben overigens de lonen sedert een paar jaar geen gevoelige verhogingen ondergaan. Waar men in Januari 1953, volgens de tabellen van de Nationale Bank, een gemiddeld uurloon van circa 485 bereikt had in vergelijking tot de vóóroorlogse periode, was men rond Juli 1955 geklommen tot 515. Deze stijging met 30 punten is licht te noemen wanneer ze wordt geplaatst tegenover die welke in vele andere landen, o.a. in Nederland, wordt waargenomen.

Het is natuurlijk de vraag, of de huidige eisen van de werknemers, namelijk een vermindering van de arbeidsduur met behoud van het uitbetaalde loon, de indexcijfer van de detailprijzen niet enigszins zullen omhoog stuwen. Vermoedelijk zullen de kostende prijzen van de ondernemingen, door de verhoging van het uurloon die uit de vermindering van het aantal werkuren moet voortspuiten, wel beïnvloed worden, al is het evenwel niet uitgesloten dat de loonsvermeerdering in zekere mate wordt opgevangen door de uitslag van een nieuwe inspanning tot opvoering van de productiviteit. Een verhoging van de kostende prijzen kan ook haar invloed laten gelden op de exportmogelijkheden. Het lijkt wel dat in de huidige hoogconjunctuur van de wereldeconomie, de uitvoer, voor sommige bedrijfstakken, geen onoverkomelijke belemmering zal ondergaan door een zekere loonsverbetering. Maar in andere sectoren, zoals de textielindustrie, zou de stijging van de kostende prijzen misschien wel rampspoedige gevolgen kunnen hebben. Naar aanleiding van accoorden, onlangs tussen werkgevers- en werknemersorganisaties tot stand gekomen met de medewerking van de Regering, wordt het hele probleem van de uitwerksels der loonsverhoging (door arbeidsduurvermindering) op de experts en op de breedtemogelijkheden, thans door drie experts aan een breedvoerig onderzoek onderworpen. Een dergelijke studie betekent wel wat nieuws in de sociaal-economische verhoudingen van België.

*
* *

De verschillende bestanddelen van België's huidige economische activiteit die hierboven werden aangehaald, verdienen een gunstige appreciatie en doen uitschijnen dat ons land de weldoende invloed ondergaat van de algemene welvaart die over de wereld wordt waargenomen. De objectiviteit dwingt er ons, helaas, toe ook te wijzen op enkele zwakke plekken, waarvan de betekenis niet mag worden onderschat.

De Rijksschuld stijgt sinds jaren op bekommerende wijze. Volgens de samentelling van het Nationaal Instituut voor Statistiek, beliep ze fr. 300 mrd op 31 October 1953, fr. 316 mrd op 31 October 1954, fr. 329 mrd op 31 October 1955. In een tijdsbestek van twee jaar is ze derhalve met 10 pCt gestegen. Indien deze vermeerdering uitsluitend te wijten was aan productieve uitgaven van de Staat, meer bepaaldelijk aan de uitvoering van grote openbare werken, dan zou men wellicht deze massale ontleningen door de Staat nog kunnen begrijpen. Doch deze verklaring gaat niet door. Het is niet gerechtvaardigd de uitgave voor de Landsverdediging als een investeringsuitgave te beschouwen. De splitsing tussen gewone en buitengewone begroting leidt tot verderfelijke praktijken waarbij het land de ontoereikendheid van zijn inkomsten verbergt. De werkelijkheid is dat, sinds jaren, de verbruiksuitgaven niet gedekt zijn door de inkomsten. Het is duidelijk dat, bij gemis aan inkrimping van de uitgaven — inkrimping die, zo ze enigszins belangrijk moet zijn, buitengewoon lastig blijkt te zijn — alleen een verhoging van de inkomsten de oplossing kan brengen. Zulks betekent een betere toepassing van de fiscale wetgeving door ruimere uitschakeling van het fiscaal bedrog en meteen vermoedelijk het afkondigen van maatregelen tot het heffen van enkele nieuwe belastingen.

De Belgische staatsgemeenschap is tot hiertoe te zwak gebleken om deze weg bepaald op te gaan. De politieke verhoudingen zijn daaraan niet vreemd.

Indien een verslapping van de economische conjunctuur — die evenwel niet in het verschiet is — een vermindering van de belastingopbrengst voor gevolg moest hebben, dan zou het land wel verplicht zijn, willens nillens, wat meer evenwicht te brengen tussen zijn normale inkomsten en zijn normale uitgaven.

Een andere structurele zwakte van de Belgische economie is het gemis aan hernieuwing en uitbreiding van het productie-apparaat. België blijft in ruime mate een land van half-afgewerkte producten. Wanneer op de wereldmarkten de vraag bijzonder groot is — zoals zich dat op dit ogenblik voordoet — dan is er de Belgische industrieel onmiddellijk bij om de behoeften van de vreemde consumenten te helpen bevredigen door de levering, binnen korte termijnen, van waren die wellicht in het importerend land nog een verdere bewerking zullen moeten ondergaan vóór hun verbruik.

De beroepsverenigingen van industriëlen aanhoren met enige wrevel deze opmerking dat in België de lijst van de vervaardigde producten niet voldoende aangevuld wordt. Ze vatten deze bewering op als een critiek tegen hun beleid, als een verwijt van ontoereikende ondernemingsgeest. Het Verbond der Belgische Nijverheid publiceerde zeer onlangs een witboek, waarin lange opsommingen van nieuwe producten, door de Belgische industrie op de markt gebracht, en van nieuwe vervaardigingsprocedures door de Belgische industrie benuttigd, ten beste worden gegeven.

Wie de toestanden zonder vooringenomenheid wil ontleden, kan zich nochtans moeilijk van de indruk ontmaken dat er in sommige kringen teveel wordt geteerd op het bestaande. Men voelt zich goed en veilig zoals men is: waarom zou men nieuwe risico's lopen? Met dezelfde onpartijdigheid moet het evenwel worden toegegeven dat de Belgische bedrijfsleider op aanzienlijke moeilijkheden stuit „om iets nieuws te beginnen”. Om tegen prijzen te vervaardigen die de vreemde mededinging kunnen verdragen, is seriewerk meestal nodig, zodat belangrijke investeringen zich opdringen. Valt het niet te vrezen dat de afzet van de nieuwe voortbrengst in het buitenland op hinderpalen zal stuiten die niet eens gekend waren wanneer de vestiging van de nieuwe productiemiddelen begon, omdat de vreemde openbare overheden maatregelen zullen treffen tot bescherming van hun eigen producteurs?

De ontoegankelijkheid van de kapitaalmarkt is een andere niet geringe belemmering die de verwekking van nieuwe nijverheden tegenwerkt. De beursnoteringen voor industriële waarden zijn sedert twee jaar bepaald in stijgende richting. In 1954 was de gemiddelde verhoging circa 20 pCt. In 1955 zal het nog meer zijn, vermits volgens de vaststellingen van het Nationaal Instituut voor Statistiek, de globale beursnotering voor alle belangrijke industriële sectoren, tussen November 1954 en November 1955, geklommen is van 232 tot 298, in vergelijking tot de basisperiode 1936-1938.

Spijts deze bijval van de aandelen op de beurs, kan men nochtans niet zeggen dat het financieel probleem voor de oprichting van nieuwe nijverheden opgelost is. Pas gestichte vennootschappen emitteren practisch niet meer. Uitgiften van kapitaalsverhogingen doen zich wel voor, maar hun aantal blijft ontoereikend. Wie beroep maakt op de markt, lukt en plaatst zijn papier. Daartoe heeft hij op voorhand de passende voorzorgsmaatregelen getroffen. Velen zijn er echter die een kapitaalsverhoging zouden willen doen, maar ze niet aandurven. Ze wordt hun trouwens afgeraden door hun financiële raadgever. Ze komen tot de bevinding dat ze niet over voldoende invloeden en steunpunten beschikken om met enige zekerheid, vóór de emissie, uit te maken dat ze wel ergens de nieuwe aandelen op behoorlijke wijze zullen onderbrengen indien de inschrijvingen van het publiek niet zouden volstaan. Een onderzoek betreffende de oorzaken van de huidige toestand van de kapitaalmarkt tegenover industriële waarden, zou een afzonderlijke studie vergen.

Samenvattend kunnen wij besluiten dat, op het plan van het onmiddellijke, België met gerust gemoed, ja met enige geestdrift voor de meeste vertakkingen van zijn economische structuur, het jaar 1956 kan intreden. In the long run zijn nochtans belangrijke, zelfs fundamentele problemen gesteld die zeker niet mogen veronachtzaamd worden. De werklust van onze volksgenoten, hun soepelheid, hun gezond verstand zullen wellicht gemakkelijker dan men op het eerste gezicht zou vermoeden, de oplossing verschaffen.

Brussel.

R. VANDEPUTTE.

Economic developments in the United States in 1955

This has been an excellent year for business, better than generally expected last January. One thing that has made it seem so good is the vigor of the recovery from the somewhat depressed conditions still prevailing a year ago. The recovery has been generated and sustained without the stimulants from national government finances sometimes held to be needed for business recovery.

Although some reasons for concern have developed, the basic conditions justify confident optimism.

National income totals.

Although it is too early to know the exact rates of national income for the year, data for the opening weeks of the last quarter are available. Gross National Product

was then at an annual rate of over \$ 390 billion, an all-time peak and an increase of 8% over the prior year rate. Personal income had risen at about the same rate, to \$ 308 billion, another peak. Per capita disposable income was about \$ 1,640 (\$ 8,200 for a family of 5). Employment, with almost 66 million at jobs, surpassed all prior levels. Some unemployment remains, but many jobs remain unfilled. Profits are substantially above last year in most industries; in the first nine months 516 large manufacturing firms averaged net profits (after tax) 32% above 1954; mining, service, and railroad corporations averaged even larger gains; but retail and wholesale trade and electric and telephone utilities gained less on the average.

Of course, business cannot improve much more, except as part of the general expansion of the economy. Resources are almost fully employed although, of course, more could be produced if the working week were lengthened from the present average of 40 hours. Business inventories, which were low a year ago, have been rebuilt to levels appropriate to full employment; not much additional investment of this type is probable.

Agriculture.

General prosperity has its "soft spots", however, and agriculture gets the most attention. This is an industry in which present income (under 5% of national income) is less than that a year ago and substantially less than shortly after the war. At the moment (November), for example, the prices of hogs and cattle, big sources of farm income, are at the lowest levels in recent years due to heavy production. Grain prices have also fallen. Farmers have political power far out of proportion to their numbers (about 11% of the population); this power is especially important in Presidential elections, and one will be held in 1956. Hence there is great concern about farmer dissatisfaction, and some tendency to try to take political advantage of it. In fact, however, average farm income is a little higher than in 1950, which was generally a good year. The number of farms is declining by more than 100,000 a year, due largely to consolidation of small units into larger holdings that are more economical. Farm productivity is rising rapidly, especially on the 2,500,000 farms (half the total) that produce about 90% of total output. Although it is true that the prices farmers pay for what they buy average slightly more than in the past — and recently some farm spokesmen are blaming the poor conditions in agriculture partly on cost increases due to higher wages negotiated by labor unions — the number of units of input needed to produce a unit of farm output is declining. Here, in fact, is one explanation of continued high output when prices are low. Nevertheless, vocal elements of the farm population express strong dissatisfaction with present conditions.

These conditions involve government programs of aid to farmers. During the early 1930's conditions in agriculture were deplorable. As a temporary device, the Federal government began to buy, or to make loans, to support the prices of certain agricultural products — wheat, cotton, corn, tobacco, etc. As a goal of price support policies, the concept of „parity" was developed. It is that the price of a farm product shall bear the same relation to the prices of what farmers buy as was the case in some base period (originally 1909-1914). By the time World War II broke out, a more permanent farm program had been established involving government efforts, largely through purchase, to raise farm prices

toward parity. During the war farm prices were generally very favorable, and there was no serious test of the farm programs.

Since the war, however, as farm efficiency has continued to improve, it has become apparent that at prices anywhere near parity farmers will produce vastly more of most products than consumers will buy. Some form of crop restriction is needed if parity, or anything near it, is to be obtained. For this reason most responsible leaders have urged a policy of flexible price supports, one which requires government purchase (or lending) at a level which may vary according to supply and demand conditions. The larger the output, the lower the support price (the farmer, of course, gaining from the larger quantity). Modest moves in this direction, however, have not satisfied farmers.

Many farmers are urging that prices be supported at high and inflexible levels — 90% of parity. Yet to do so would involve unbelievable restrictions on farm production; the present type of restriction, acreage limitation, proves unsatisfactory because farmers produce more on each acre kept under cultivation and tend to use the land taken out of wheat or cotton production for other crops, creating new problems. Meanwhile, huge surpluses — almost \$ 8 billion worth in storage now — overhang the market, tending to keep prices down. Farm pressures to dispose of surpluses abroad remain strong and are likely to involve the government in huge financial losses and possibly disrupt some parts of our foreign relations. Conditions remain highly unsatisfactory; and the injection of political considerations may well hinder the best adjustment.

Yet the long-run prospects of U.S. agriculture are excellent—demand is rising as population grows and a more prosperous public seeks more high quality food; unit costs fall as productivity improves. Moreover, the movement of population away from the farms removes those in the poorest position; within a few years the bulk of today's truly submarginal farms will have been deserted or converted into reasonably productive units. Yet to the ordinary farmer such prospects seem a poor substitute for loss of his position at the top of a boom.

Industrial production.

Industrial production in physical volume in October was 142% of the 1947-49 average (adjusted). Output of major consumer durable goods in August was 173% of the 1947-49 average, auto's 194%. In fact, one of the surprises of the year has been the sustained high rate of auto and truck production; whereas the 700,000 a month rate at the beginning of the year was assumed to be higher than could be maintained, month after month has seen little change except for the preparation of new models. Textiles, food, coal mining, and apparel have done relatively much less well than durable goods, but better than a year ago. The growth of the economy remains uneven, the normal expectation in a dynamic and flexible country.

Construction.

New building (plus maintenance) of about \$ 43 billion will exceed that of the best previous year, 1954. About 1.3 million new housing units will be started during the year although some drop in the rate is expected as a result of restrictions on loans. Inability to get materials

— lumber, cement, and various special items — has hampered builders on many occasions.

Business construction, including large amounts by utilities, continued as a result of dual pressures to (1) enlarge productive capacity and (2) modernize to improve efficiency. Construction spending by government — especially by states and localities for highways and schools — averaged almost \$ 1 billion a month; this high rate was the result of serious need, not desire to provide jobs.

The present rate of both private and government construction seems likely to continue, at least for the near future. Current estimates for 1956 indicate a still higher level. We have yet seen relatively little progress in the gigantic problem of modernizing the deteriorated areas of most cities. Some outstanding achievements, however, such as those by an essentially private citizens group in Chicago, proved that progress on this difficult job is possible. Construction costs rose about 3% to early autumn.

Business investment in plant and equipment.

In addition to the continuance of peak-level business spending for construction of new plant, outlays for machinery and other equipment were above those of 1954 and almost equal to the 1953 peak. The approximate plant and equipment expenditures in 1955 by broad groupings were:

	Billions
Manufacturing	\$ 11.2
Durable goods	\$ 5.4
Nondurable goods	\$ 5.8
Mining9
Railroads9
Transportation other than railroad 1.6
Public utilities 4.4
Commercial, communications, service, and other 8.9
Total	\$ 27.9

The competitive pressure to modernize equipment remains strong. Rising wage rates, more favorable depreciation provisions in the tax law, favorable conditions for financing, and technical developments — plus excellent profits — help explain what seems to some observers a surprisingly high rate of purchase of new equipment after almost a decade of large additions. Yet "tight" spots remain — railroad freight cars are scarce, electric power is "short" in some places.

Recent Congressional investigation of automation revealed tremendous potentialities. It also showed more basic union support for, than opposition to, introduction of radically more productive equipment.

Population and labor.

Population growth remains high. Since 1950 we have added as many people as live in Canada. If the present rate continues, and there is no indication of decline, we shall from 1940 through 1960 expand by about the total population of France — 42 million — and by 1975 we shall have almost 100 million more people than in 1930. The implications of this outlook are by no means fully appreciated. The rise in population, incidentally, explains why per capita incomes today are only about the level at the end of World War II (allowing for changes in prices) although total national income has increased about 20% in dollars of constant purchasing power. It also helps explain why a country that has added 11 million new dwellings in 10 years has millions of families living in miserable housing. Two other aspects of popu-

lation are likely to have important economic consequences. One is a peculiar age distribution with relatively small net increments to the labor force in the next few years and growing numbers of older persons; the other is continued large internal movements.

This has been a year without great labor disturbance. A prolonged strike reduced the output of newly mined copper and contributed to the large rise in price. Other strikes have interfered locally and with specific production. Yet in terms of total time worked the days lost on strike — under 0.4% of available working time in July, the highest month to date — were small compared to the worst of the past.

Wage rates rose, however, by 5% or more in many cases. The rates of compensation of government employees, especially those at lower levels, also rose. Several important agreements with labor unions were concluded — in the steel, auto, railroad and other key industries. Probably the most striking development was the agreement in several contracts, pioneered (though not really the Guaranteed Annual Wage requested) by the United Auto Workers, providing that employers would set up funds to provide benefits during periods of unemployment. These benefits are to be in addition to those provided by all state governments, financed by taxes on employers and averaging over \$ 25 a week when a worker becomes unemployed. The total payment under the new agreement is to be from 60 to 65% of the earnings when employed; the employer supplements state payments out of funds to be accumulated privately based on payrolls. About 4% of the labor force is covered by the new plans.

The higher cost of production due to the wage and supplementary benefit increases was generally more than employed and would absorb; prices have tended to rise as a result. Increasing physical productivity has not been permitted to benefit the public generally in the form of lower prices. The pattern of wage increases still tends to favor workers at the lower levels of skill. Some restlessness appears among more skilled employees, but no serious results are yet apparent.

In December the two labor federations — the American Federation of Labor and the Congress of Industrial Organizations — merged into a single federation that includes the vast majority of unionized labor. The significance of this move is not clear. Less raiding (one union seeking another's members) and fewer jurisdictional disputes seem likely. Greater cooperation in dealing with government — at national, state, and local levels — and in political action is also probable. Perhaps increased strength in efforts to organize employees still outside unions will result although few of the areas still unorganized offer attractive prospects for unionization. The role of unions and their leaders in our economy remains somewhat unsettled. Unions have won the big battles of the past and are firmly secure. Employers seem willing to grant wage rate increases that reflect about all the increase in productivity. What constructive opportunities remain for unions? The answer is not yet evident.

Although unemployment has averaged more than the minimum frictional and seasonal amount assumed necessary and inevitable in a fully employed economy, many parts of the market have been "tight", this is especially true where skills are involved — engineers and stenographers, for example. There is much concern about development of enough persons with the highly specialized

(Ingezonden mededeling)

abilities needed in an ever-more-complex industrial economy.

Money and financial markets.

The early part of the year saw continuation of the policy of "active ease" by the monetary authorities. By summer, however, restraining measures had been taken — and appropriately. The Federal Reserve Banks raised their rediscount rates; the terms permitted persons borrowing to buy new houses were made somewhat more restrictive but will apparently be relaxed if new housing "starts" drop as much as the industry fears. Banks can get the accommodation they wish at the Federal Reserve, but they must pay more. The result is some reduction in borrowing and spending.

One source of real concern — one much different from that about agriculture — is the growth of debt. Borrowing by consumers has increased by over one-tenth since January 1st, to nearly \$ 34 billion. The growth has been almost entirely in loans to buy autos. There is some truth in the statement that the auto industry and the monetary authorities are the chief opponents in the rivalry to control the growth of consumer debt. Other debt has also risen, especially mortgage debt. Total debt is large enough to disturb many informed observers, but on the whole it is not excessively large in relation to income and wealth. Moreover, much of the debt for housing is insured or guaranteed by the national government so that financial institutions and other lenders are protected against all but very small losses.

The bond market has shown no decided shifts though prices (interest rates) have fluctuated somewhat — relatively less than the costs of short-term loans. This has been a year of large increases in the prices of many common stocks. One of the most comprehensive indexes stood at 329 in November compared with 271 at the beginning of the year (1939 = 100). Yet markets have been selective. The better known "blue chip" shares, plus some "special situations", have shown the greatest movement (Royal Dutch has been a good performer). Shares of many lesser known companies have participated little in the rise. Private pension funds and investment trusts (funds) tend to concentrate on the better known shares; since they account for considerable net buying, they raise prices of these familiar issues. The gap between dividend yields of leading common shares and high grade bonds has narrowed to less than one percentage point. However, since only about half of corporation net earnings are paid out in dividends, on the average, earnings often seem high enough to justify prices of shares with apparently low yields. For income tax reasons many investors prefer stock in corporations that reinvest earnings and thereby tend to build capital gains.

International trade.

Total imports and exports of merchandise were about the same as in 1952 and 1953. Merchandise exports were at an annual rate of \$ 13 billion and imports \$ 11 billion (excluding military products). Income from U.S. investments abroad was \$ 2 billion greater than earnings of foreign property here. Tourist spending outside was almost \$ 500 million above similar outlays here. U.S. government military and other grants were over \$ 4 billion. Capital movements in and out were almost exactly equal, but small amounts of gold left. Overall terms of trade changed little. Manufactured goods —

*Al heeft U veel met Mercurius te maken,
U heeft zelf toch geen vleugels aan Uw voeten?*

Maar Uw spijkerloze
BATA DIPLOMAT-schoenen
doen er beslist niet voor onder

De schoen voor de man die zijn tijd beidt

especially machinery, autos, and chemicals — made up most of the merchandise exports. Coffee, ores and metals, petroleum, newsprint and wood pulp, sugar, rubber, and cocoa were the chief imports. Commercial imports are about 50% above the 1948-49 level.

During the year Congress renewed laws under which U.S. tariffs have been reduced more than 50% in 20 years. In addition, it authorized 3 further annual reductions of 5 percentage points each and certain other changes which will reduce numerous (though individually minor) tariff barriers. This country today is one of low tariffs; the average rate on dutiable imports is about 12%. Yet some high rates remain; pressures to remove concessions made in the past — such as the bicycle case this year — are occasionally strong; and other impediments to imports of certain agricultural and manufactured products persist.

Prices.

Price level changes have been modest — almost imperceptibly upward. The declines in prices of major agricultural products have been about offset by rising prices of such things as metals, services, paper, rubber, and lumber. The next few months will probably see additional price rises. Government action will raise farm prices somewhat, and the recent increases in wage rates and metal prices will be passed through to consumers — who will generally have the purchasing power to pay them.

In some markets, especially that for autos, competition at the retail level has been intense; buyers have often bought at prices very far below those "suggested" by the manufacturers. Merchandising has been vigorous and competitive; suburban stores continue to develop more rapidly than those in the center of cities; supermarkets take over more of food retailing; mail order business expands to a level which would probably amaze most Europeans, and operates to force local retailers to meet terms of competition that compel continued efforts for ever greater efficiency.

Although this has not been a year of inflation, it has brought to some economists renewed fear of creeping price level increases. Wage rates have risen beyond apparent growth of productivity. Personal saving of 6% of disposable income is at the lowest rate in 5 years.

Antimonopoly policy.

Although it was sometimes feared (or hoped) that the Republican Administration would be less vigorous than the Democrats in enforcing the laws against monopoly and restrictive business practices, 1955 has witnessed the highest level of activity (measured by the number of cases started) in recent years — 35 in the first six months. Cases against some of the country's largest firms —

General Electric, Radio Corporation of America, International Business Machines, Du Pont, and many others — remain active.

Our law still provides that businesses in interstate commerce may not combine or engage in interstate restricted competition. The maximum fine for violations was raised this year from \$5,000 per offense to \$50,000, and the Federal government was also given authority to sue for damages. A major study of the antimonopoly laws by a special commission was completed. Though criticized in some circles as not strong enough, it gave little support to those who seek to weaken the law by legislation or by change in administrative practice. State laws permitting manufacturers to determine the prices of their products to be charged by retailers not party to a specific agreement fared badly — some state courts held laws unconstitutional, and more retailers ignored them.

Government finances.

During the year Federal (national) government spending continued the decline that started in 1953. This represents chiefly the result of cutting military spending to levels believed appropriate for the long run, after having made the capital outlays which communist aggression in Korea showed necessary. Total Federal spending (ignoring certain social insurance and other outlays ordinarily treated separately) was \$64 billion in the financial year ending June 30, 1955; this was \$3 billion under that of the previous year and \$10 billion less than 1953. The latest estimate for the year ending June 30, 1956, is for a further cut of about \$500 million. Tax collections of \$60 billion (ignoring social insurance taxes of \$6 billion) were less than costs, so the budget deficit was \$4 billion; for the year ending June 30, 1956, however, the deficit will apparently be negligible. Because of the operations of social insurance accounts, a budget deficit of \$2 or \$3 billion has little inflationary effect and one with the balance expected for the present financial year will be somewhat deflationary. The amount, however, is small in relation to the economy as a whole.

There was no important federal tax legislation. State and local government spending will be about \$36 billion during 1955; about \$6 billion will be paid for by borrowed funds — money raised by loans to pay for new highways, streets, schools, and other community facilities needed in a growing economy. Many state and local tax rates rose

during the year. Although there is no prospect that state-local government finances will resume their pre-1940 position of exceeding those of the national government, the trend today is toward resumption of the more "normal" relationship. Strong pressures are being exerted, however, to shift part of two major responsibilities to the Federal government — some of the finance of schools (now entirely a state-local function) and more of highway costs. Some areas cannot, and others will not, pay for the quality of education and highways that is in the national interest. Yet fears of centralization, and the recognition that the national government can get taxes only from residents of states, combine to reduce the force of pressures for Federal assumption of functions.

Report on low incomes.

Near the end of the year a report to Congress threw new light on a distressing subject — poverty. In 1954, after 14 years of essentially full employment and high prosperity, 8.3 million families had money incomes under \$2,000; 4.3 million individuals living alone had money incomes under \$1,000. Reasonably satisfactory living will rarely be possible on such incomes. There remains much serious poverty — though substantially less than in 1948, another year for which data are available. The poor are a widely varied group — urban but especially rural, the old and the young, broken families, the sick and disabled, the poorly educated. A booming economy, at least ours to date, does not assure the absence of serious want or "equal opportunity for equal talent".

Concluding note.

The year ends with business booming. Of the dangers presented by such a situation — some drop in activity or higher prices — the latter seems more probable. The propensity to consume is high, by historical standards; so is the desire of business and state and local governments to invest. Under these conditions tighter money seems the logical instrument of control. A step in this direction late in November suggests that the authorities are willing to take the risks of unpopularity involved in checking a boom. Whether they will be equally willing to prevent prosperity from turning into inflation as the 1956 election approaches is perhaps the key unknown in the short-run economic situation.

New York.

Prof. Dr C. LOWELL HARRISS.

The economic situation in the United Kingdom

The present economic position of the United Kingdom presents both good and bad features, and it is difficult in a short statement to explain the apparent inconsistencies between the two. If, for instance, we look at the rise in the real national income, the position is incomparably better than could reasonably have been expected at the end of the war. At that time, the country was faced with the loss of the greater part of its large pre-war net income from foreign investments and with the threat of an even greater loss from its worsening terms of trade. The combined effect of these two losses has in fact been to deprive the country of something over £1,000 Mn. of real income at present prices, or some 6% of the present national income. These losses have, however, been far

more than made good by a rise of some 35% in the real national product, so that in spite of them real national income has risen by over 25% since before the war.

A further reason for encouragement is that a large part of this increase in real national income has occurred during the last three years. In 1950 and 1951 the rise in production was largely offset by a worsening in the terms of trade, while in 1952 the improvement in the terms of trade was largely offset by a check to production. Since 1952, however, a rise of nearly 12% in the real national product has been reinforced by a further improvement in the terms of trade, so that real national income has risen by nearly 13%, or at an average rate of over 4% a year. Further, only a minor part of the recent rise in

output has been achieved by means of an expansion in the labour force. Since 1952 the number of employed persons has risen by some 700,000 or about 3%, while production per head has risen by not much less than 9%. This rapid rise in output per head, which is attributed mainly to improved techniques of production, has given rise to the most optimistic estimates of future increases in the real national income and in the standard of living.

Such difficulties as the country is experiencing cannot therefore be attributed to any inadequacies in the expansion of production. Nor can they be attributed to

any excessive rise in consumption. It is true that since 1952 personal consumption, which between 1947 and 1952 had been greatly restrained, has recently been rising about in proportion to the rise in the real national income, thus enabling consumers to enjoy the first appreciable rise in their standard of living since the war; but personal saving seems to have been maintained at about the greatly increased level established in 1952, while at the same time the proportion of the national income absorbed by Government expenditure on goods and services has fallen appreciably and the proportion saved has risen quite sharply.

TABLE 1.

Uses of national income

(at 1948 market prices)

	Consumers' expenditure				Public Authorities' Expenditure on goods & services			Saving & depreciation			Gross nat. income	
	£ Mn.	Percentage of			£ Mn.	Percentage of		£ Mn.	Percentage of		Percentage of	
		Nat. in.	1948	1948 per head of pop.		Nat. in.	1948		Nat. in.	1948	£ Mn.	1948
1938 (partly est.)	8,570	72.2	100.8	105.9	1,456	-12.8	82.7	1,374	12.0	91.2	11,400	96.8
1946	8,251	73.1	97.0	98.5	2,589	23.0	147.0	445	3.9	29.6	11,285	95.9
1947	8,534	75.6	100.1	100.7	1,773	15.7	100.6	987	8.7	65.6	11,294	96.0
1948	8,505	72.2	100.0	100.0	1,761	15.0	100.0	1,506	12.9	100.0	11,772	100.0
1949	8,693	71.3	102.3	101.5	1,915	15.7	108.8	1,592	13.0	105.8	12,200	103.6
1950	8,892	71.7	104.6	103.5	1,895	15.3	107.6	1,609	13.0	106.9	12,396	105.3
1951	8,827	70.4	103.5	102.1	2,047	16.3	116.2	1,660	13.3	110.3	12,534	106.5
1952	8,738	68.6	102.6	100.9	2,269	17.8	128.8	1,725	13.5	114.6	12,732	108.2
1953	9,070	67.9	106.7	104.7	2,331	17.6	132.4	1,943	14.5	129.1	13,344	113.4
1954	9,467	68.3	111.1	108.9	2,300	16.6	130.6	2,090	15.1	138.9	13,857	117.6
1955 (est.)	9,830	68.6	115.5	112.5	2,260	15.8	128.4	2,230	15.6	148.2	14,320	121.6

Source: "National Income and Expenditure 1955", tables 6 and 12.

The very remarkable rise in personal saving which took place in 1951 and 1952, the causes of which are still obscure, permitted first the maintenance and then the increase in total saving in spite of a sharp drop in the Government's budget surplus, due initially to rising defence expenditure and later to reduced taxes. The percentage of the national income available for saving and the depreciation of fixed capital, which was almost stable between 1948 and 1952 at slightly above the pre-war level, has in the last three years shown a marked rise, bringing the absolute level of savings, at constant prices, to nearly 50% above the pre-war level.

TABLE 2.

Sources of gross saving

(£ Mn. at 1948 prices)

	Persons & unincorporated businesses	Companies and public corporations	Tax reserves	Public Authorities	Total
1938 (partly est.)	650	861	+ 55	- 192	1,374
1946 (partly est.)	361	575	- 45	- 446	445
1947 (partly est.)	115	429	+ 267	176	987
1948	25	732	+ 182	567	1,506
1949	81	837	+ 23	651	1,592
1950	34	867	+ 126	582	1,609
1951	143	619	+ 426	472	1,660
1952	588	821	- 26	342	1,725
1953	677	1,035	+ 8	223	1,943
1954	627	1,081	+ 121	261	2,090
1955 (est.)	610	1,300		320	2,230

Source: "National Income and Expenditure 1955", tables 6, 12 and 45.

Thus from the points of view both of the rise in the real national income and of the proportion of the national income saved, the position of the United Kingdom is

much more satisfactory than it has been at any time since the war. When, however, we turn to other aspects of the economy, we find a much less satisfactory state of affairs. Since the middle of 1954, the "creeping inflation", which had seemed to be checked for more than a year, has re-appeared with renewed force, the balance of payments on current account has become much less favourable and, partly as the result of some loss of foreign confidence in sterling, the already inadequate gold reserves have been appreciably depleted.

The immediate causes of the worsening balance of payments position are rather different from those of the balance of payments crises of 1947 and 1951 (the crisis of 1949, which led to the devaluation of sterling, was due largely to the fall in the prices of exports from other countries in the Sterling Area). In 1947 and 1951, abnormal rises in imports were associated with rapid rises in the volume of stocks held in this country. Indeed, until this year, fluctuations in the balance of payments have been almost invariably associated with opposite fluctuations in changes in the volume of stocks.

In 1955, however, increased investment in stocks is thought to have played only a minor part. On this occasion, the main disturbing factor, which has caused both the rise in inflationary pressure and the fall in the balance of payments surplus, has been an exceptionally rapid rise in fixed investment, superimposed on an earlier large rise from 1951 to 1953. This earlier rise was largely in the form of new houses, whereas the present rise seems to be mainly in industrial and commercial building, and also in plant and machinery.

Gross domestic fixed capital formation

TABLE 3.

(£ Mn. at 1948 prices)

	Investible funds			Gross domestic fixed capital formation	Surplus available for stock accumulation & foreign investment	Use of surplus		
	Gross saving	Capital grants & transfers from abroad	Total investible funds			Physical increase in stocks	Net foreign investment	Errors and omissions
1938 (partly est.)	1,374	—	1,374	1,559	— 185	—	— 185	—
1946 (partly est.)	445	188	633	1,035	— 402	— 61	— 341	—
1947	987	172	1,159	1,272	— 113	335	— 448	—
1948	1,506	234	1,740	1,406	334	175	139	+ 20
1949	1,592	183	1,775	1,513	262	63	181	+ 18
1950	1,609	158	1,767	1,570	197	— 196	412	— 19
1951	1,660	68	1,728	1,545	183	480	— 300	+ 3
1952	1,725	26	1,751	1,546	205	38	196	— 29
1953	1,943	36	1,979	1,741	238	94	164	— 20
1954	2,090	25	2,115	1,826	290	167	119	+ 4
1955 (est.)	2,230	25	2,255	2,034	221	203	18	—

Source: "National Income and Expenditure 1955", tables 6 and 47.

TABLE 4.

Sources and uses of investible funds

(£ Mn. at 1948 prices)

	Vehicles ships & aircraft			Plant & machinery			New dwellings			Other building, works, etc.			Total		
	Private sector	Public sector	Total	Private sector	Public sector	Total	Private sector	Public sector	Total	Private sector	Public sector	Total	Private sector	Public sector	Grand total
1938	—	—	198	—	—	402	—	—	474	—	—	485	—	—	1,559
1946	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,035
1947	—	—	267	—	—	398	—	—	355	—	—	252	—	—	1,272
1948	193	52	245	357	137	494	45	297	342	150	175	325	745	661	1,406
1949	191	76	267	356	177	533	53	274	327	170	216	386	770	743	1,513
1950	170	76	246	383	199	582	49	266	315	198	229	427	800	770	1,570
1951	151	61	212	361	249	610	50	268	318	170	235	405	732	813	1,545
1952	139	49	188	311	256	567	80	308	388	141	262	403	671	875	1,546
1953	178	60	238	340	291	595	131	360	491	135	282	417	748	993	1,741
1954	199	63	262	315	299	614	167	330	497	166	287	453	847	979	1,826
1955 (est.)	—	—	—	—	—	—	—	—	450	—	—	—	—	—	2,034

Source: "National Income and Expenditure 1955", tables 46, 47 and 51.

The explanation of the two up-surges of fixed investment and of the differences in their composition seems to be, as follows. In 1952-54 the Conservative Government, in order to implement their election promise to raise the number of houses completed from 200,000 to 300,000 a year, relaxed restrictions on housebuilding, and especially on the building of houses by private enterprise for owner-occupancy. That they were able to do this without overstraining the resources of the country was due to the remarkable and unforeseen rise in personal saving. As a result, the number of houses completed rose from 202,000 in 1951 (of which only 25,000 were for private owners and the rest for local authorities, etc., to let at subsidised rents) to 354,000 in 1954, of which 92,000 were for private owners.

While investment in housebuilding thus rose rapidly in 1952 and 1953, investment in industrial and commercial building for private ownership, and also in plant and machinery, showed little or no rise. The Government, regarding the expansion of these types of investment as desirable in order to ensure the continuance of the rise in output and national income, took steps to stimulate it, partly by exhortation, partly by the lifting of restrictions and partly by tax concessions. For some time these measures had little effect, but in the second half of 1954 their results began to appear, while in 1955 the rise in the demand for resources for the construction of industrial and commercial fixed capital has become very large. It is this new wave of industrial and commercial fixed investment, superimposed on the earlier wave of increased house-building, which has outstripped the higher level of saving and brought about the revival of inflationary pressure and of balance of payments difficulties.

In view of the fact that the new crisis cannot be attributed to excessive consumption or inadequate saving, but

to an exceptional rise in investment, the Government's decision earlier in the year to restrict investment by higher interest rates rather than consumption by higher taxation is understandable. They seem, however, to have overestimated the speed at which a moderate rise in interest rates would serve to check investment. This is perhaps because they were misled by the rapid effect which the rise in interest rates apparently had on the balance of payments in 1952. In that year, however, the effect of higher interest rates was greatly reinforced by other factors. Stocks of materials had been greatly expanded in 1951, and must often have been in excess of the immediate needs of business, while the falling trend of raw material prices must in any case have predisposed many owners to reduce them. Thus it was easy for higher interest rates to coincide with a check to investment in stocks, and the reduction in stock-piling alone was sufficient to restore the balance of payments to equilibrium. Conditions in 1955 are very different. In recent years increases in stocks have probably not been large enough to keep pace with the rising volume of output, so that at the beginning of 1955 they were probably barely large enough for business needs; at the same time, material prices are if anything tending to rise, so that there is not the same incentive to cut stocks to the minimum. Consequently, the moderate rise in interest rates has this year probably failed to prevent some increase in investment in stocks, though it may, of course, have prevented a greater rise.

The fact that this year higher interest rates have not prevented a rise in stocks does not mean that they are having no effect, but it does mean that their main effect must be looked for on fixed investment, where it will inevitably appear much more slowly than on stocks. Arrangements for fixed investments have to be made

well in advance, and once they are made the investment cannot be discontinued without heavy loss. In the past, it has often taken a year or more after higher interest rates have checked stock-building before their effects have been seen in a fall in fixed capital formation. For instance, while stockbuilding fell sharply in 1952, the lowest point in private investment in factories, plant and machinery was not reached until 1953. It is believed that if interest rates are maintained, their effects on fixed capital investment will gradually become increasingly apparent during the coming year.

These effects, however, are likely to be highly selective. They are likely to be much more important for highly-durable investments, such as housing and perhaps commercial buildings, than for shorter-lived and more risky investments, such as industrial buildings and, still more, plant and machinery. The effects of higher interest rates on the construction of new houses will be greatly reinforced if the Government has the courage effectively to revise the rent restriction acts, so as to permit the rents of existing houses to rise nearer a free market level. The combined effects of these measures would certainly bring a very sharp drop in the number of houses built, perhaps to below the 200,000 level by 1957 or 1958. Such a reduction in housebuilding would in itself go very far to eliminate the excess demand for resources, remove the inflationary pressure and restore the balance of payments to a safe level.

Even, however, if these expectations are justified, there remain three other important questions to answer. The first is whether the country can afford to wait while higher interest rates exercise their gradual effects on fixed investment. It was this consideration, no doubt, which caused the Government to attempt to exercise an additional check on home demand by the recent increase in purchase taxes. For the rest, it may be hoped that when observers, both in this country and abroad, realise that the Government are in earnest in their policy of

checking inflation and strengthening sterling, the resulting check to the export of capital and the encouragement for its inflow will be sufficient to provide the necessary breathing space.

The second question is more fundamental. One symptom of the renewed inflationary pressure has been to raise the demand for labour above the supply and to reduce the proportion of unemployed to the phenomenally low level of under 1%. If inflation is checked, the demand for labour will be brought into equilibrium with the supply and unemployment will rise, perhaps to twice its present level or more. With any perceptible rise in unemployment, great pressure will be brought upon the Government immediately to reverse its disinflationary policy. If it yields to this pressure and attempts to stabilise the demand for labour at above its equilibrium level, the check to inflation will be only temporary, and in due course the present difficulties will reappear.

Finally, there is the question of how the removal of inflationary pressure would affect the rate of growth of the real national income. Some commentators seem to think that the recent rise in output has been due to the existence of inflation, and would slow down or disappear in its absence. It is probable, of course, that the checking of inflation would be accompanied by a temporary loss of output so long as unemployment was rising. If, however, it was found possible to stabilise unemployment at a new and slightly higher figure, there seems to be no inherent reason why the rise in production should not be resumed. Other countries, which have accepted 97% employment as the equivalent of "full employment", instead of the 99% accepted here, have had no difficulty in increasing output even more rapidly. If, however, the effect of this slight increase in the level of unemployment was to reduce the willingness of employers to show enterprise and the willingness of labour to co-operate in improving productive efficiency, the check to the rise in output would be prolonged.

London.

F. W. PAISH.

Wachstums- und Konjunkturprobleme in Westdeutschland

Wachstumsbedingungen.

Das Bruttosozialprodukt zu konstanten Preisen liegt im 1. Halbjahr 1955 um 10% höher als im 1. Halbjahr 1954. Die Zuwachsrate ist damit wieder etwas gestiegen; in Halbjahren berechnet beträgt sie 1952 gegenüber 1951: 5,9%; 1953/2: 5,3%; 1954/3: 8,0%. Die Entwicklung nach der Korea-Hausse wurde schon als eine tendenzielle Angleichung an die langfristig „üblichen“ Zuwachsraten verstanden, zumal die amerikanische Wirtschaft von 1910 bis 1950 ihr Bruttosozialprodukt zu konstanten Preisen um durchschnittlich jährlich 3% gesteigert hat. Dazu war umso mehr Anlaß, als die aussergewöhnlich hohen Zuwachsraten nach 1948 weitgehend nur der Tatsache zuzuschreiben waren, das von einem absolut niedrigen Niveau ausgegangen wurde. Infolgedessen steht gegenwärtig als wichtigstes Problem die Frage zur Debatte, wird die deutsche Wirtschaft eine hohe Zuwachsrate auch in den nächsten Jahren beibehalten, bzw. welches sind dafür die Voraussetzungen?

Theoretisch kann das Sozialprodukt nur wachsen, wenn die Anzahl der Beschäftigten, ihre durchschnittliche Arbeitszeit oder ihre durchschnittliche Arbeitsprodukti-

on wächst, abgesehen von einer Verbesserung der terms of trade. Mit einer Verlängerung der *Arbeitszeit* kann indessen auf die Dauer nicht gerechnet werden. Zwar ist die durchschnittliche tägliche Arbeitszeit in der Industrie 1954 mit 7,50 Stunden höher als in den Jahren 1951-1953, jedoch besteht eine starke Tendenz; allmählich zur 5-Tage-Woche überzugehen, wie es von grossen Firmen wie den Farbwerken Hoechst A.G. bereits getan worden ist. Bezeichnenderweise ist allerdings das Interesse an der Verkürzung der Arbeitszeit trotz der Chance des Lohnausgleichs nicht überall in der Arbeitnehmerschaft anzutreffen. Auch über die Lohnsätze berechnen sich hoch liegen, ist teilweise eine hohe Neigung zu Mehrarbeit zu beobachten. Die längste Arbeitszeit ist in den Grundstoff- und Produktionsgüterindustrien mit 50,1 Wochenstunden, die kürzeste in den Verbrauchsgüterindustrien mit 47,0 Wochenstunden gegeben (1954).

Die künftige Zunahme der *Beschäftigten* ist begrenzt. Wenn man von unvorhersehbaren Flüchtlingsströmen absieht und eine sonstige Nettozuwanderung grösseren Umfangs zunächst ausser Betracht läßt, dann sind dafür massgebend die natürliche Bevölkungsvermehrung und die Quote der Beschäftigten an der Gesamtbevölkerung.

Diese letztere Quote bietet in der Tat noch gewisse Reserven, während der natürliche Bevölkerungsschutz mit 5,3 je 1.000 Einwohner (1954) niedriger liegt als 1938 (8,4) und auf Grund des Altersaufbaues und mancher soziologischer Gründe nicht als sehr steigerungsfähig angesehen wird. Auszerden werden sich in den nächsten Jahren die Geburtenausfälle nach 1940 in einem verminderten Angebot an Lehrlingen niederschlagen. Manche Möglichkeit der Vergrößerung des Beschäftigungsvolumens würde eine qualitative Umschichtung des Arbeitspotentials bieten, da aus Wohnungs- und anderen Gründen der Nachkriegszeit die berufliche, soziale und regionale Mobilität der Arbeitskräfte nicht im vollen Umfange zur Geltung kommen konnte. Die Arbeitslosen bieten nach Anzahl und — teilweise — Qualität keine wesentliche Reserve.

Dementsprechend ist eine hohe Zuwachsrates des Sozialproduktes nur durch weitere Steigerung der *Arbeitsproduktivität* zu erreichen. Diese Rate lag in den letzten Jahren relativ hoch; trotzdem ist der Abstand gegenüber den Vereinigten Staaten im Durchschnitt beträchtlich, zumal auch aus Gründen der Nachkriegsentwicklung die Streuung im Niveau der Arbeitsproduktivität zwischen den Firmen der gleichen Branche groß ist. Die Industrie hat in den vier Jahren von 1950-1954 ihre Arbeitsproduktivität um 28,5% steigern können; überdurchschnittliche Zunahmen weisen der Fahrzeugbau mit 60%, die Elektrotechnik mit 44%, die Chemische Industrie mit 38% auf, während unter dem Durchschnitt bleiben die Zunahmeraten der Textilindustrie mit 18%, Eisen- und Stahlerzeugung mit 14% und der Kohlenbergbau mit 7%, der sich sogar absolut unter Vorkriegsniveau befindet. Dieser Rationalisierungserfolg, der mit 6,6% im Durchschnitt der 4 Jahre über die sonstigen längerfristigen Erfahrungen hinausgeht, ist teils der Verbesserung der subjektiven und objektiven Arbeitsbedingungen, teils erhöhter Kapazitätsausnutzung, bzw. besserer Kapitalausstattung der Arbeitskräfte zuzuschreiben. Im Oktober 1955 bezeichnen — nach Angaben des Ifo-Institutes in München — die Kapazität nunmehr als „optimal“ ausgenutzt in Verbrauchsgüter- und Investitionsgüterindustrie 76%, bzw. 77% der Firmen und als „überoptimal“ genutzt 7% bzw. 6% der befragten Unternehmungen.

Angesichts dieser bereits starken Ausnutzung der Produktionsfaktoren bleibt künftig nur eine starke *Kapitalbildung*; wenn eine hohe Zuwachsrates des Sozialproduktes erreicht werden soll. Das Schwergewicht liegt auch in diesem Falle bei der Industrie, zumal der Anteil der Landwirtschaft an der nationalen Einkommensbildung bis auf 11% gefallen ist und die Möglichkeiten der Produktivitätssteigerung im tertiären Sektor begrenzt sind. Die Quote der gesamtwirtschaftlichen Bruttoinvestitionen, die 1936: 19% betrug und 1954 auf 26%, bzw. im ersten Halbjahr 1955 auf 28% gestiegen ist, müsste daher auch künftig hoch sein, soweit es sich wenigstens um Anlageinvestitionen handelt, die 1954 etwa 48% der Gesamtinvestitionen ausmachen. Die produktivitätssteigernde Wirkung des Wohnungsbaus dürfte sich relativ vermindern, so dass bei Verlangsamung des Wohnungsbaus und bei entsprechender Konzentration der Investitionen auf bessere maschinelle Ausstattung der Arbeitsplätze ein gewisser Rückgang der Gesamtinvestitionsquote die Wachstumsrate der Industrieproduktion nicht zu gefährden bräute. Allerdings stehen einem Rückgang der Bruttoinvestitionsquote die Überlegungen entgegen, den Straßenbau im Interesse erhöhter Sicherheit und größerer Verkehrsbeschleunigung aus öffentlichen Mitteln verstärkt

zu finanzieren. Ebenso würde eine Erhöhung der Verteidigungsausgaben zur Vergrößerung des Investitionsvolumens beitragen. Unterstellt man — entsprechend den bisherigen Erfahrungen — einen marginalen Kapitalkoeffizienten von 3 : 1, so würde also immerhin eine Bruttoinvestitionsquote von vielleicht 24% auch künftig erforderlich sein als Voraussetzung für eine hohe, etwa 8%-ige, Zuwachsrates des Gesamtproduktes.

Eine derartig hohe Investitionsquote lässt der Expansion des *privaten Verbrauchs* nur begrenzten Spielraum, zumal der Verbrauch an Staatsleistungen hoch ist. Trotzdem konnte der private Verbrauch — in konstanten Preisen — von 1950 bis 1954 jährlich um 7,9%, 8,0%, 9,6% und 8,0% zunehmen. Er bleibt aber mit 57% Anteil am Bruttosozialprodukt erheblich unter der amerikanischen Quote von 66% (1954) und erstreckt sich auch noch mehr auf den Existenzbedarf als in den USA. Bezeichnenderweise wachsen mit steigendem Realeinkommen die Ausgaben für Möbel, Heizung und Beleuchtung, Bildung, Benutzmittel auch in Deutschland überproportional; die Grenzen des bisher Erreichten werden aber sofort sichtbar angesichts der Tatsache, dass zwischen den Vereinigten Staaten und Deutschland folgende Unterschiede hinsichtlich der privaten Ausgabengestaltung bestehen:

Nahrungs- und Genussmittel	33,2 % (USA)	gegenüber	48,5 %;
Bekleidung und Schuhe	10,4 % (USA)	„	14,6 %;
Wohnung	12,6 % (USA)	„	7,6 %; und
Bildung sowie Unterhaltung	8,5 % (USA)	„	5,8 %.

In diesem niedrigeren Verbrauchsniveau Deutschlands liegt — neben der Tatsache des Anteils der Staatsleistungen von 17,1% (1. Halbjahr 1955) — ein Grund dafür, dass der Kapitalmarkt trotz der im ganzen hohen Sparneigung von privater Seite noch nicht genügend gespeist wird. Denn einmal hält zunächst eine gewisse Ausgabenneigung an, zumal auch der Anteil der Masseneinkommen, d.h. Netto-Arbeitseinkommen einschl. Pensionen, Renten und Unterstützungen am Nettosozialprodukt zu Faktorkosten von 65% (1952) auf 68% (1955) gestiegen ist. Zum anderen wird unter den Sparformen das zweckgebundene Bausparen bevorzugt, so dass auch aus diesem Grunde die Effekten-Kapitalbildung zurückbleibt.

Konjunkturprobleme.

Es liegt auf der Hand, dass es bei einer auf hohen Touren laufenden Wirtschaft besonders schwierig ist, das Wachstumsgleichgewicht sicherzustellen. Die kurzfristigen konjunkturellen Probleme gewinnen unter diesen Umständen besondere Bedeutung im Hinblick auf die langfristigen Interessen. Das gilt vornehmlich für den *Investitionsbereich*, bei dem die relativ starren Investitionswünsche der öffentlichen Hand, d.h. von Bund, Ländern und vor allem auch Gemeinden zusammentreffen mit der hohen Investitionstätigkeit der privaten Unternehmungen, die ihrerseits bisher erleichtert worden ist durch den Kreditapparat. Würden unter diesen Umständen noch generelle Lohnerhöhungen störsartig auftreten, die trendmäßig sowieso und in gewissen Ausmassen mit Recht zu erwarten sind, so würden sich gewisse Tendenzen der Übersteigerung der nominellen Gesamtnachfrage im Vergleich mit dem Produktionsvolumen kurzfristig ergeben, die evtl. die Sparneigung herabdrücken und temporäre Disproportionalitäten verursachen würden. In dieser Koordinierung der Massnahmen liegt in der augenblicklichen Konjunkturphase die zentrale Frage. Dabei ist zu berücksichtigen, dass bei der Wahl der Mittel auf die eingangs geschilderten Wachstumsprobleme Rücksicht genommen werden muss.

Die zunächst angewandten Mittel der Diskonterhöhung und Heraufsetzung der Mindestreservesätze haben ihre Wirkung nicht verfehlt. Noch ist aber die Liquidität der Kreditbanken äusserst angespannt, so dass auch der Rückgriff auf die Zentralbank weiter anhält. Bezeichnenderweise werden für Geld über den Jahresultimo $6\frac{1}{4}$ -7% und teilweise höhere Sätze verlangt, während noch vor Jahresfrist Sätze von $4\frac{1}{2}$ % üblich waren. Die *Bankenliquidität* wird weiterhin gemindert durch die hohen und teilweise zunehmenden Kassenüberschüsse der öffentlichen Hand. Die Bank Deutscher Länder nimmt angesichts dieser Lage in ihrer Offen-Markt-Politik eine kontraktive Haltung ein. Der Bargeldumlauf had rückläufige Tendenz. Die Devisenüberschüsse gehen ebenfalls zurück und erleichtern insofern die Wirksamkeit kreditpolitischer Massnahmen. Die Unternehmungen mit langfristigen Investitionen sind unter diesen Umständen allerdings daran interessiert, dass das Aktiengeschäft der Banken nicht zu sehr nachlässt. Kriterien für eine qualitative Kreditkontrolle zu finden, ist in solchen Zeiten besonders wichtig. Der Förderung der Sparkapitalbildung kommt nicht nur strukturelle, sondern gleichzeitig konjunkturelle Bedeutung zu.

Güterwirtschaftlich gesehen liegen die *Produktionsmittelindustrien* im 3. Quartal 1955 um 26% höher als im Vorjahr, wobei die starke Nachfrage im Maschinenbau Ausdruck des Rationalisierungswillens ist. Mit weiterer Zunahme der Auftragsbestände wird zunächst gerechnet. Bei den Stahlwalzwerken haben die Auftragsgänge sich mehr und mehr den effektiven Lieferungen angepasst; die Rohstahlerzeugung erreicht im Jahre 1955 21 Mill.t. Im ganzen halten gewisse Spannungen noch an, wenn auch das Ausmass nach Branchen sehr verschieden ist. Die langfristig erwünschte stärkere Zunahmerate der Investitionsgüterindustrien als der Verbrauchsgüterindustrien ist kurzfristig zum Problem geworden. Denn volumenmässig liegt die *Verbrauchsgüterproduktion* im 3. Quartal 1955 nur um 12% höher als 1954. Allerdings deuten Anzeichen daraufhin, dass die bereits vorgenommene Erhöhung der Masseneinkommen eine Ausdehnung der Verbrauchsgüterproduktion — neben weiterer Einfuhrsteigerung — nach sich ziehen wird. Da die Kapazitäten überwiegend ausgenutzt sind, kann zunächst eine Stückkostendegression bei Mengenexpansion nur teilweise erwartet werden; sollte daher eine zeitliche Verteilung der Lohnforderungen nicht gelingen, und zwar sowohl im privaten wie im öffentlichen Sektor, so würde ein Druck auf die Preise in diesem Bereich zu erwarten sein, zumal die Sozial-einkommen, die etwa 20% des Volkseinkommens betragen, nicht unberücksichtigt bleiben können. Der Hinweis auf die genannten Produktivitätsfortschritte ist dabei höchstens im Hinblick auf die Gesamtwirtschaft berechtigt, aber im übrigen immer nur ein Rahmen, innerhalb dessen die verschiedenen Einkommensgruppen berücksichtigt werden müssen.

Unter diesen Umständen kommt einer erhöhten Flexibilität der Produktionsfaktoren und — als Ausdruck der Marktlage — einer stärkeren *Preisflexibilität* erhöhte Bedeutung zu. Die Grundstoffpreise setzen ihren langsamen Anstieg fort, die Investitionsgüter ziehen weniger an, die Verbrauchsgüterpreise beim Erzeuger zeigen bisher kaum Auftriebstendenzen. Die Lebenshaltungskosten sind bisher geringfügig gestiegen, d.h. um 1,8% gegenüber 1954 (Oktober). Soweit besteht kaum Anlass zur Unruhe, wenn nicht der Preisindex für den Wohnungsbau in einem Jahr um 9,2% gestiegen wäre und die geschilderte Nachfragesituation Preisauftriebstendenzen zumindest erwarten

liesze. Umso wichtiger sind die Auswirkungen der Kreditkontraktion und der um 30% gestiegenen Einfuhr (Januar/Oktober 1955 gegenüber 1954). Zollsenkungen und sonstige Massnahmen der Liberalisierung sind daher gerade auch aus konjunkturpolitischen Gründen erwünscht. Andererseits würden planmässige Massnahmen zur Verlangsamung der Ausfuhrsteigerung, die gegenüber 1954 rund 17% beträgt, den trendmässigen Erfordernissen angesichts der deutschen Wirtschaftsstruktur widersprechen.

Besondere Aufmerksamkeit muss in der gegenwärtigen Lage einer konjunkturbewussten *Finanzpolitik* gewidmet werden, da angesichts des Gewichtes der Staatsausgaben die kreditwirtschaftlichen Massnahmen nicht ausreichen, um ein stetiges Wachstum des realen Sozialprodukts sicherzustellen. Es dürfte aus dem Bisherigen verständlich sein, dass die deutsche Finanzpolitik nicht noch weiterhin zur Ausdehnung der Investitionstätigkeit beitragen darf. Infolgedessen wäre eine zeitliche Hinausschiebung der Aufwendungen für öffentliche Bauten, soweit sie überhaupt unbedingt erforderlich sind, wünschenswert. In gleicher Weise wäre es zu begrüßen, wenn die ausenpolitischen Verhältnisse eine zeitliche Streuung der Ausgaben für Verteidigungszwecke gestatten würden. Über die Hinausschiebung einer Erhöhung der öffentlichen Einkommen trotz des Anziehens der privaten Einkommen wurde bereits gesprochen. Das sehr schwierige Problem der Steuersenkung kann sicher nicht nur unter konjunkturpolitischen Gesichtspunkten behandelt werden. Würde man diesen Aspekt in den Vordergrund rücken, so müssten alle Forderungen auf Steuersenkung abgelehnt werden, um nicht im gegenwärtigen Zeitpunkt die nominelle Nachfrage zu erhöhen. Unter langfristigen Gesichtspunkten wäre allerdings eine Verminderung sowohl der Einkommensteuer wie auch der Gewinn- und Ertragssteuer wünschenswert, und zwar in Verbindung mit einer Beseitigung aller Ausnahmebestimmungen. Da angesichts des hohen Grades der Beschäftigung die Steuereinnahmen von Bund und Ländern im Durchschnitt von August bis Oktober 1955 um 11,2% höher liegen als im Vorjahre, wäre unter der Annahme eines Anhaltens der hohen Beschäftigung eine tendenzielle Verminderung der Steuersätze bei gleichzeitiger Vereinheitlichung der Bemessungsgrundlagen vertretbar. Da diese Frage aber nicht getrennt werden kann von den ausenpolitischen Daten einer möglichen Steigerung der Verteidigungsausgaben und da die Flexibilität des steuerpolitischen Mittels sowieso in jedem Falle sehr gering ist, kann kurzfristig nicht mit einer allgemeinen Senkung der Steuersätze gerechnet werden. Ein spezifisches Problem ergibt sich noch dadurch, dass die Kassenüberschüsse zu einer Art Fondsbildung geführt haben, die problematisch wäre, wenn die darin gehorteten Mittel als effektive Nachfrage plötzlich auftreten würden. Diese eigenartige Situation kann nur unter ausenpolitischen und sonstigen besonderen Gesichtspunkten gewürdigt werden, bedeutet aber in jedem Falle eine Erschwerung für eine konjunkturpolitische Wirksamkeit der Kredit- und Finanzpolitik. Wieweit derartige Mittel zur Tilgung von Ausgleichsforderungen, die 1948 mit der Währungsreform geschaffen wurden, verwandt werden können und sollen, ist eine offene Frage.

Unter Berücksichtigung der eingangs geschilderten Wachstumsbedingungen erscheint eine auf die stetige Zunahme des Realeinkommens ausgerichtete Konjunkturpolitik besonders wichtig. Sie wird umso leichter sein, je weniger Störungen von ausen auftreten. Da 1954 West-

deutschland erstmalig wieder das drittgrößte Welthandelndesland im ganzen und der drittgrößte Lieferant an Maschinen im besonderen geworden ist, ergibt sich daraus schon seine grosse Abhängigkeit von der Weltwirtschaft. Speziell für die europäische Wirtschaft bedeutet das starke Wachstum der westdeutschen Wirtschaft einen wesentlichen Beitrag zur Hebung der durchschnittlichen Zuwachsrate des europäischen Sozialproduktes.

Münster (Westf.).

Prof. Dr WALTHER G. HOFFMANN.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De marktdisconto's voor schatkistpapier bleven gedurende de verslagweek ongewijzigd. Ten gevolge van het overgrote aanbod van middelen voor call bleef de notering van dit crediet op het minimum van $\frac{1}{2}$ pCt gehandhaafd.

Waarschijnlijk in verband met aanzienlijke belastingbetalingen steeg het saldo van het Rijk bij de Centrale Bank tot f 420 mln per 12 December, het op één na hoogste bedrag, dat de sinds 29 Augustus jl. gepubliceerde weekstaten vertoonden. Tot dusverre slaagden de banken er aardig in, deze onttrekkingen op te vangen. Een bijdrage hiertoe leverde de gestage stijging van de gouden deviezenvoorraad van De Nederlandsche Bank; sinds medio September nam deze met ca f 150 mln toe.

De verkoop van één en vijfjaars-schatkistpapier door de Agent van het Ministerie van Financiën, die van 18 November jl. af had opengestaan, werd per 17 December stopgezet. Zoals de laatste jaren vaker geschiedde, werd de verkoop (nl. met ingang van 19 December) overgenomen door De Nederlandsche Bank, welke instelling per 12 dezer f 322 mln schatkistpapier in portefeuille had (en daarnaast nog een boekvordering van f 300 mln op de Staat). Afgegeven worden thans in de eerste plaats 3 en 12 maandspromessen, tegen een disconto van $\frac{3}{4}$ resp. 1 pCt per jaar. Dit zijn precies dezelfde disconto's als voor deze termijnen laatstelijk golden, nl. voor drie-maandspapier van 17 Augustus-13 September 1955 bij De Nederlandsche Bank, en voor twaalfmaandspromessen van 18 November-17 December jl. bij de Agent. De goedkoop-geldpolitiek op de geldmarkt wordt derhalve onveranderd voortgezet.

In de tweede plaats verkoopt de Centrale Bank van 19 December af vijfjaarsbiljetten. Hierbij wordt niet het stelsel van de in principe onbepaalde afgifte gevolgd, dat gewoonlijk hier te lande (en ditmaal ook weer t.a.v. de 3 en 12 maandspromessen) wordt toegepast, doch geschiedt de verkoop op een wijze, waarbij de verkoopster meer initiatief in handen houdt. Bij deze methode, die ook in de zomer van 1953 enige tijd werd gevolgd, wordt de discontohandelaars gelegenheid gegeven biedingen uit te brengen, die de verkoopster al dan niet kan accepteren. Naar verluidt zou het in het voornemen liggen, in dit kader de rente op genoemd papier vooralsnog op $1\frac{7}{8}$ pCt te bepalen, hetzelfde percentage derhalve, waartegen de Agent tot jl. Zaterdag dergelijke biljetten verkocht.

De kapitaalmarkt.

Op de Amsterdamse aandelenmarkt werd gedurende de verslagweek weer naarstig naar Wallstreet gekeken.

Op laatstgenoemde beurs was de stemming, anders dan de vorige week, enigszins in mineur, waarbij uitgebreide aandacht werd besteed aan minder gunstige tijdingen als de niet geheel bevredigende ontwikkeling van de gezondheidstoestand van President Eisenhower, geruchten over een verdere discontoverhoging, belastingverkopen en winstnemingen. In verband hiermede kon het koersgemiddelde Dow Jones Industrials zijn op 8 December jl. bereikt nieuw hoogterecord van 487,8 niet handhaven; op 16 December was de stand 482,1.

In overeenstemming hiermede ontstond ook op het Damrak een lichte koersdaling. Het ontbreken van élan werd geïllustreerd door het feit, dat de claims van de emissie Van Gelder Zonen, welke met een gevraagd bedrag van f 12,2 mln à 100 pCt een van de grootste aandelenuitgiften van de laatste maanden vormt, beneden hun theoretische waarde noteerden. De geringe animo ter beurze kwam ook tot uiting in de omvang van de geregistreerde aandelenomzet, die de afgelopen week wederom enige malen beneden de f 2 mln per dag bleef, hetgeen een schrille tegenstelling vormt met het cijfer van f 6 à f 7 mln, dat tijdens de eerste 8 maanden van 1955 verscheidene keren werd gehaald.

In de obligatiesector gaat de laatste tijd bijkans geen week zonder een flinke emissie meer voorbij. De Export-Financiering-Maatschappij annonceerde de uitgifte van f 25 mln 10-jarige obligaties à pari; het viel op, dat ook deze onderneming in haar leningpolitiek op $3\frac{1}{2}$ pCt rentetype overging. Een industriële obligatie-emissie was die van Smit's Transformatoren, die f 3 mln 20-jarige $3\frac{1}{2}$ pCt obligaties à $98\frac{3}{4}$ pCt uitgeeft. De belangstelling voor de $3\frac{1}{2}$ pCt obligatie-emissie van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten was zodanig, dat bij de toewijzing een aanzienlijke reductie zal worden toegepast.

	2 Dec.	9 Dec.	16 Dec.
Aand. indexcijfers (1953 = 100)	1955	1955	1955
Afgemeen	220,5	223,6	221,3
Internat. concerns	287,6	290,9	288,1
Industrie	163,8	164,2	162,6
Scheepvaart	161,4	161,9	161,9
Banken	151,3	166,7	163,9
Indon. aand.	161,4	162,9	160,2
Aandelen			
Kon. Petroleum	646 $\frac{1}{2}$	654	644
Unilever	479 $\frac{1}{2}$	389 $\frac{1}{2}$ a)	384b)
Philips	359 $\frac{1}{4}$	364	361 $\frac{1}{2}$
A.K.U.	343 $\frac{1}{4}$	345 $\frac{1}{4}$	345 $\frac{1}{2}$
Kon. N. Hoogovens	383	379 $\frac{1}{2}$	374 $\frac{1}{2}$
Van Gelder Zn	334 $\frac{3}{4}$	331	331
H.A.L.	211	210 $\frac{1}{2}$	209
Amsterd. Rubber	141	140	140
H.V.A.	154	154 $\frac{1}{2}$	150 $\frac{1}{2}$
Staatsfondsen			
2 $\frac{1}{2}$ pCt N.W.S.	77 $\frac{1}{2}$	77 $\frac{1}{2}$	78
3-3 $\frac{1}{2}$ pCt 1947	99 $\frac{1}{2}$	99 $\frac{1}{2}$	99 $\frac{1}{2}$
3 pCt Grootboek 1946	96 $\frac{1}{2}$	97 $\frac{1}{2}$	97
3 pCt Dollarlening	96 $\frac{1}{2}$	95 $\frac{1}{2}$	95 $\frac{1}{2}$
Diverse obligaties			
3 $\frac{1}{2}$ pCt Gem. R'dam 1937 VI ...	100 $\frac{1}{2}$	100 $\frac{1}{2}$	100 $\frac{1}{2}$
3 $\frac{1}{4}$ pCt Bk v. Ned. Gem. 1954 II/III	97 $\frac{1}{2}$	96 $\frac{1}{2}$	97
3 $\frac{1}{2}$ pCt Philips 1948	100 $\frac{1}{2}$	100 $\frac{1}{2}$	100 $\frac{1}{2}$
3 $\frac{1}{4}$ pCt Westl. Hyp. Bank	97 $\frac{1}{2}$	96	96

J. C. BREZET

a) ex bonus. b) ex div.

De Belgische geld- en kapitaalmarkt in November 1955

Een algemene verruiming van de geldmarkt werd tijdens de maand November genoteerd. Aan de grond hiervan ligt vermoedelijk de stijging van de deposito's, die dit jaar bepaald sterker lijkt dan de gewone seizoenbeweging zou toelaten te veronderstellen. Zeer bepaald kunnen de factoren, die deze aangroei van de deposito's

ruggesteunen, nog niet aangewezen worden. Zowel het verloop van de export lijkt er mede gemoeid, evenals een beperkte expansie van de credietgeving voor de Overheid. Daarenboven moeten wij rekening houden met de lagere daarentoep op de beurs en het niet zo koortsachtig ritme van de uitgifte van overheidsleningen. Ten slotte neemt de credietopname voorlopig niet meer toe, zodat ook van deze zijde er wat meer ruimte op de markt kwam.

Als karakteristiek voor de breedte van de markt, kan gesignaleerd worden, dat het herdisconto bij de Nationale Bank op 1 December slechts fr. 4.716 mln beliep. Sindsdien is het beroep op de Centrale Bank nog verder teruggelopen, om op 8 December te vallen op fr. 3.421 mln, het laagste cijfer dit jaar genoteerd.

Verloop van de credietverlening

	Portefeuille handelspapier Nationale Bank	Herdisconto door de private banken	Crediet verleend aan de economie door de private banken
	(in mln fr.)		
December 1954 ...	9.512	9.126	39.210
Juni 1955	8.286	7.329	42.553
September 1955 ..	6.672	6.591	42.184
October 1955	6.474 a)	6.593	42.239
November 1955 ..	4.716 a)	—	—

a) Cijfer begin volgende maand meer karakteristiek voor de vervalddag.

De ruimte van de geldmarkt werd slechts weinig beïnvloed door de einde November vervalddag. Vanaf de tweede helft van December mag evenwel de invloed verwacht worden uitgaande van het opmaken van de boekjaarbalansen van enkele banken.

De toestand van de banken.

Enkele cijfers uit de globale bankstaten

(in mln fr.)

	31 Dec. 1954	30 Juni 1955	30 Sept. 1955	31 Oct. 1955
Actief				
Crediet aan de private economie	39.210	42.553	42.184	42.239
a. handelswissels	11.742	13.095	12.778	13.135
b. prolongaties en voorschotten	1.447	1.466	1.489	1.400
c. kascredieten	17.108	18.932	19.210	18.816
d. accepten	8.913	9.060	8.707	8.888
Crediet aan de Overheid	46.488	50.611	50.516	51.178
Passief				
Bankiers	6.728	7.637	7.981	7.552
Deposito's totaal	72.339	75.585	74.816	75.903
Deposito's op zicht	61.870	64.541	64.045	65.004
Deposito's op termijn	10.469	11.044	10.772	10.899
Kasbons	2.894	3.357	3.543	3.607
Totaal vreemde werkmiddelen	81.961	86.579	86.341	87.062
Totaal eigen middelen	6.705	6.954	6.962	6.998

De bankstaat einde October brengt voor het eerst een negemanswaardige vermindering van de uitstaande kascredieten, terwijl het disconto van handelspapier nog verder toegenomen is. Het is blijkbaar nog te vroeg om deze tendentie te beoordelen, daar toevallige factoren in het spel kunnen zijn, evenals boekhoudkundige rubriekverschuivingen naar aanleiding bijv. van de mobilisatie van een debetstand in rekening door middel van promessen.

Een doelbewust streven van de banken naar een verlaging van de uitstaande credieten, zoals dit zich in Engeland heeft voorgedaan, lijkt in België vooralsnog niet aan de orde van de dag te zijn. Dat de credietopname een relatief hoog peil heeft bereikt valt nochtans niet te ontkennen.

In de officiële credietpolitiek vallen tijdens de verslagperiode geen wijzigingen te vermelden. Op de markt van het privaat disconto, die eveneens ruimer is geworden, werd begin December, een lichte ontspanning van de rentevoeten genoteerd.

De obligatiemarkt.

Een lichte koersstijging was kenmerkend, althans voor de overheidsfondsen. De aankondiging van de 4¹/₄ pCt Koloniale Schuld 1955/67 heeft evenwel enige verkopen uitgelokt, met het oog op een arbitrage. Vooral kort papier werd hierdoor getroffen.

Het lang papier dat doorgaans een hoger rendement afwerpt dan de nieuwe koloniale lening werd niet geraakt door deze emissie.

De 4¹/₂ pCt Staatsfondsen uitgegeven in 1953 en 1954 werden zeer gezocht. Op de emissiemarkt werd de 4¹/₄ pCt Koloniale Schuld 1955/67 vlug geplaatst. Uitgegeven à 97¹/₂ pCt, met een uiterste looptijd van 12 jaar, geeft deze lening aan de belegger een doorsnee rendement van 4,59 pCt voor een gemiddelde plaatsingsduur van 8³/₄ jaar.

Rentestand op de obligatiemarkt a)

(in pCt per einde maand)

	Gemiddelde looptijd	Aug. 1948	Juni 1950	Juni 1951	Oct. 1955	Nov. 1955
Staatsrenten	langlopende	4,77	4,38	4,68	4,16	4,15
Staatsfondsen	7 à 8 jaar	4,83	4,63	5,24	4,55	4,54
Kasbons steden	5 à 6 jaar	5,07	4,49	5,37	4,89	4,89
Kasbons parastatale instellingen	ca 9 jaar	—	—	5,41	4,61	4,56
Private instellingen	10 à 12 jaar	6,06	5,43	6,08	4,80	4,84

a) Reële rendementen — rekening gehouden met agio en disagio tegenover terugbetalingsprijs.

Bron: Kredietbank.

De aandelenmarkt.

Ook de aandelenmarkt was vaster in November, vooral tijdens de eerste drie beursweken.

De ontspanning in de sociale toestand in het binnenland, en de gunstige koerstantendie in Wall Street, steunden de markt. Nadien sloeg de tendentie evenwel terug om, en liep het volume der verhandelingen scherp terug.

Beurs van Brussel

	28 Oct. 1955	30 Nov. 1955	Verskil in pCt
Banken	297,5	304,4	+ 2,3
Portefeuille	293,9	303,4	+ 3,2
Trusts	213,3	212,7	— 0,3
Gas en electriciteit	307,6	314,6	+ 2,3
Metaalnijverheid	252,6	257,2	+ 1,8
Scheikundige producten	195,8	200,7	+ 2,5
Steenkolennijverheid	246,4	247,9	+ 0,6
Spiegelglas	137,6	145,8	+ 6,—
Glasblazerij	178,5	177,4	— 0,6
Bouwnijverheid	304,5	318,1	+ 4,5
Textiel	136,7	133,9	— 2,1
Koloniale	681,3	694,5	+ 1,9
Brouwerij	72,3	74,2	+ 2,6
Voeding	144,—	146,7	+ 1,9
Papiernijverheid	529,8	557,1	+ 5,2
Warenhuizen	468,—	471,7	+ 0,8
Verscheidene	314,9	331,5	+ 5,3
Algemeen	299,—	304,7	+ 1,9

Bron: Kredietbank.

Het gemiddelde rendement op de gewone selectie van 75 waarden is over de maand licht teruggelopen, ingevolge de koersbeweging.

Beursrendement

	1953	1954	1955
Januari	5,44	4,74	3,18
Februari	5,55	4,89	3,04
Maart	5,50	4,53	3,07
April	5,34	4,08	3,18
Mei	5,24	3,88	3,27
Juni	5,22	3,80	3,29
Juli	5,06	3,61	3,20
Augustus	5,04	3,57	3,17
September	5,31	3,31	3,19
October	4,94	3,43	3,23
November	4,86	3,33	3,22
December	4,84	3,17	

Bron: Kredietbank.

Kortenberg.

Dr L. DELMOTTE.

RECENTE ECONOMISCHE PUBLICATIES

Abbott, Lawrence: Quality and competition; an essay in economic theory. Columbia University Press 1955, 238 blz., f 15,75.

Bailey, Jack: The British co-operative movement. Univ. Libr. Hutchinson 1955, 180 blz., f 5,70.

Begheyn, M. A.: Het financiële mysterie, de berekenbaarheid van de effectenbeurzen. Amsterdam 1954, 58 blz. en bijl., f 23,50.

Bechwith, B. P.: Marginal cost price-output control; a critical history and restatement of the theory. Columb. Univ. Press 1955, 291 blz., f 24,15.

Borst, A. Pzn, Drs J. W. de Pous en Prof. Dr F. de Roos: In de spanning om vrijheid en welvaart. Redevoeringen Jaarverg. Verb. Prot. Christ. Werkgevers in Nederland, 's-Gravenhage, z.j., 45 blz., f 2,90.

Brouwer, S.: Beurs en effectenhandel. Amsterdam 1955, 336 blz., f 17,50.

Clark, Lincoln H.: Consumer behavior. Vol. I: The dynamics of consumer reaction. Vol. II: The life cycle and consumer behavior. N. York Univ. Press 1954/55, 128 en 130 blz., f 16,80 en f 21, samen f 32,95. Vol. I: The American consumer — what he is, what he buys, when he buys. A report of the papers of the first annual meetings of a group of social scientists known as the committee for Research on Consumer Attitudes and Behavior. Vol. II: Studies by David Reisman and other leading social scientists on consumer buying habits and how they are affected by such elements of the life cycle as career, family, life, finances and social status. Included: a section on economic psychology by George Katona.

Commissie Bezitsspreiding: Bevordering van bezitsvorming door sparen. 's-Gravenhage 1955, 94 blz., f 3.

Huppert, Dr Walter: Die Preisbindung von Markenwaren im Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen. Berlijn 1955, 54 blz., f 4,95.

Fergus, A. F.: Practical Branch Bank Lending. London, Europa Publ. 1955, 251 blz., f 10,90. This is an exposition of the principles and practice of bank lending written from the point of view of the branch manager. Part of the book is taken up by discussions of the various kind of security that a bank may be offered for an advance and the procedure to be followed to make sure the bank has an adequate claim over them.

De industrialisatie van Nederland. (Overdruk van Bijl. IV Mem. v. Toel. o/h Xe Hfdst. (Econ. Zaken) v. d. Rijksbegroting 1956), 's-Gravenhage 1955, 27 blz., f 1,05. Vijfde nota inzake de industrialisatie van Nederland.

Kraus, Dr Willy: Wirtschaftswachstum und Gleichgewicht. Fr. Knapp, 1955, 380 blz., f 19,60.

Leur, J. C. van: Indonesian Trade and Society. (Essays in Asian Social and Economic History). 's-Gravenhage/Bandung 1955, 465 blz., f 12,50.

Maisenberg, L.: Die Preisbildung in der Volkswirtschaft der U.S.S.R. Die Wirtschaft 1955, 260 blz., f 9,45.

Mnogoletowa, V. I.: Die ökonomische Expansion der amerikanischen Monopole. Die Wirtschaft 1955, 272 blz., f 11,70.

Narian, R. D.: Methods of collecting current agricultural statistics. Col. Univ. Press 1955, loose leaf, f 12,60. Comparison of ways of collecting agricultural statistics, and types of statistics collected, in many countries of the world.

Papandreou, A. G. S. Wheeler: Competition and its regulation. Prentice-Hall 1955, 504 blz., f 40,60.

Ponsard, Claude: Economie et espace. Préf. de Henri Guitton, z.j. 4.767 blz., f 23,60. Essai d'intégration du facteur spatial dans l'analyse économique.

Schmid, Emil A.: Mass und Ordnung in der Weltwirtschaft. Zürich 1955, 212 blz., f 12,50. Friedenssystem eines gemässigten Kapitalismus.

Schmölders, Günther: Konjunkturen und Krisen. (Rowohlts Deutsche Enzyklopädie). Hamburg 1955, 138 blz., f 1,90.

Sociaal-Economische Raad: Advies inzake het vraagstuk

van de toekomstige loonpolitiek. (Publ. S.-E.R. 1955, no 4), 64 blz., f 1,25.

Statistisch Zakboek 1955. Utrecht 1955, 168 blz., f 4,50

Tien jaar economisch leven in Nederland, Herstelbank 1945-1955. 's-Gravenhage 1955, 332 blz., f 10.

Wentholt, Mr W.: *Kan het Internationaal Monetair Fonds de co-existentie tussen Oost en West bevorderen?* Amsterdam 1955, 72 blz., f 2,90.

Wernette, P.: *The future of American prosperity.* Macmillan 1955, 256 blz., f 14,45.

Wieringa, Dr W. J.: *Economische heroriëntering in Nederland in de 19de eeuw.* Rede Amsterdam 1955, Groningen 1955, 23 blz., f 1,25.

Zeuthen, F.: *Economic theory and method.* Londen 1955, 364 blz., f 17,70.

Banning, Dr W.: *Moderne Maatschappij Problemen.* Een beschrijvende analyse van krachten en processen in de hedendaagse maatschappij voornamelijk ten dienste van de praktische arbeid. 2e herz. druk, Haarlem 1955, 230 blz., f 7,90.

Cole, G. D. H.: *Studies in clan structure.* Intern. Libr. of Sociology, z.j., f 12,40. Six studies in social structure based mainly on the British Census of 1951, but also including a paper on the changes in the development of class structure in Western Europe.

Fromm, Erich: *The sane society.* New York 1955, 383 blz., f 21. An analysis of the nature of man in the 20th century democratic society, concentrating on what the author sees as man's alienation from the things around him, from his fellow man, from himself.

Gadourek, Dr I.: *Kennissociologie, een korte inleiding.* 's-Gravenhage, z.j., 98 blz., f 7,90.

Hare, A. Paul a.o.: *Small Groups: Studies in social interaction.* Knopf, 1955, 681 blz., f 26,80. A collection of previously unpublished articles, intended primarily for use in courses in small groups and group dynamics.

Lamont, W. D.: *The value judgement.* Edinb. Un. Press 1955, XI en 335 blz., f 14,75.

(Advertentie)

Pareto, Vilfredo: *Allgemeine Soziologie.* J. Mohr 1955, 263 blz., f 21.

Schrieke, B.: *Indonesian Sociological Studies,* selected writings. 's-Gravenhage/Bandung 1955, 313 blz., f 9,50.

Teuben, Dr H. N.: *Recht op Arbeid,* in historie en in verklaring van mensenrechten. Assen 1955, 162 blz., f 11,26.

Day, C. A.: *History of Commerce.* Longmans, 1955, 703 blz., f 16,20.

Frederich, John H.: *Commercial air transportation.* R. D. Irwin, 1955, 559 blz., f 24,70.

Guthmann, H. G. & H. E.: *Dougall Corporate Financial Policy.* Prentice Hall Baily Bross, 1955, 766 blz., f 42,95.

Longman, Don. R. & Michael Schiff: *Practical distribution cost analysis.* Irwin, 1955, 463 blz., f 26,80.

Müller, Dr Adolph: *Grundzüge der industriellen Kosten und Leistungserfolgsrechnung.* Köln 1955, 336 blz., f 24.

Parenteau, Jean: *Contrôle de gestion par méthode budgétaire.* P. Hommes et techniques 1955, f 18.

Leeft met Uw tijd mee

Leest de E.-S.B.

- Powelson, John P.: Economic accounting*, a testbook in accounting principles for students of economics and the liberal arts. Mc Graw Hill, 1955, 512 blz., f 30,90.
- Prather, Charles L.: Financing business firms.* R. D. Irwin, 1955, 581 blz., f 24,70.
- Prieglers, Ludwig: Handbuch der Welthandelstechnik.* Wien, z.j., 876 blz., f 46,50.
- Riebel, Dr Paul: Die Kuppelproduktion.* Köln 1955, 230 blz., f 21.
- Seyffert, Prof. Dr Rudolf: Wirtschaftslehre des Handels.* Köln 1955, 740 blz., f 47,05.
- Sickle, Clarence L. van: Cases in cost accounting.* Prentice Hall, 1955, 437 blz., f 18,90.
- Smith, G. H.: Motivation research in advertising and marketing.* New York 1954, 300 blz., f 21.
- Willemsmore, A. W.: Modern Sales Control.* Pitman, 1955, XII + 145 blz., f 9,30.
- Why do people buy?* (by the editors of Fortune). New York, z.j., 270 blz., f 14,70.
- Beachman, A.: Economics of Industrial organization.* Pitman, 1955, VIII + 200 blz., f 9,90.
- Cerami, Charles A.: Successful leadership in business.* New York 1955, 238 blz., f 20,80.
- Chisholm, C.: Communication in industry.* Batsford 1955, 284 blz., f 20,65.
- Ghiselli, Edwin E. & Clarence W. Brown: Personnel and Industrial Psychology.* New York 1955, new 2nd ed., 492 blz., f 24,70.
- Gomberg, W. & D. Dubinsky: A Trade Union Analysis of Time Study.* Prentice Hall 1955, 318 blz., f 31,10.
- Heckert, J. B. & James D. Willson: Business Budgeting and Control.* New York 1955, 2nd impr., 441 blz., f 27,80.
- Ireson, William Grant and Eugene Lodewick Grant, eds.: Handbook of industrial engineering and management.* Prentice Hall, z.j., 1.211 blz., f 64,80.
- Juran, J. M. & Norman N. Barish: Case studies in industrial management.* New York 1955, (loose leaf), f 21.
- Nordsieck, Fritz: Rationalisierung der Betriebsorganisation.* (2te überarbeitete Aufl.) Stuttgart 1955, 208 blz., f 22,50.
- Rubenstein, A. H.: Co-ordination and Financing of Industrial Research.* King's Crown, 1955, 446 blz., f 33,65.
- Starreveld, R. W.: Enkele beschouwingen over de ontwikkeling van de administratieve organisatie* (rede Amsterdam). Alphen aan den Rijn 1955, 34 blz., f 1,90.
- Westring, J. H. and I. V. Fine: Industrial purchasing.* New York 1955, 431 blz., f 30,90.

Carbon is de scheikundige benaming voor koolstof

Carboplan

de enig juiste benaming voor
goed, niet krullend carbonpapier
KORES voor uw KORESpondentie

COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING

vacatures

BIJ S.C.M.A.T. v/h BEDAUX

kunnen worden geplaatst

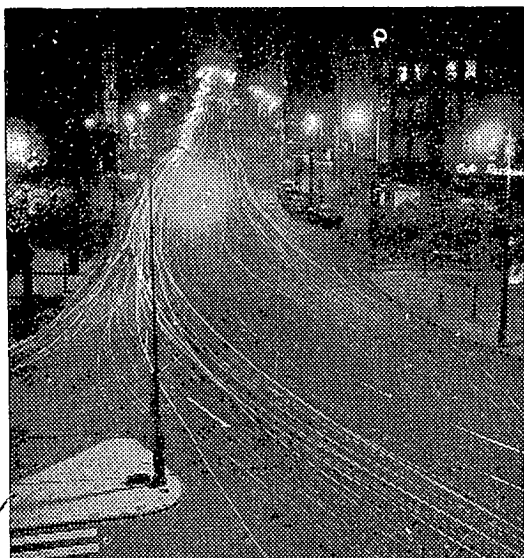
MEDEWERKERS

Leeftijd tot plm. 40 jaar.

Voor werk in Nederland en/of buitenland

Vereist wordt: Academische opleiding, ervaring in leidinggevende bedrijfsfunctie of op het gebied der wetenschappelijke bedrijfsorganisatie. Uitgesproken organisatorische aanleg. Initiatief en doorzettingsvermogen. Tact in omgang met personeel.

Voor energieke werkers interessante en veelzijdige werkring met goede perspectieven. Sollicitaties in handschrift, met volledige inlichtingen omtrent opleiding en ervaring, vergezeld van recente pasfoto, te richten onder letter „K” aan S.C.M.A.T. v/h Bedaux, Keizersgracht 135, Amsterdam.

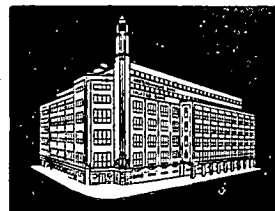
**Zelfs het oog van de camera
staart zich wel eens blind...**

Een straat bij avond. Auto's passeren, de camera legt het licht der koplampen vast. Is dit de werkelijkheid? Neen. Het oog van de camera heeft zich blind gestaard... Als dit zelfs een camera overkomt, zou het dan een mens niet kunnen gebeuren? Om een voorbeeld te geven: bij effectenbezitters bestaat dit gevaar. Zij houden soms vast aan een bepaalde belegging, óók als voorzichtigheid geboden is. Het gevolg is niet zelden verlies. Daarom is het goed regelmatig contact te onderhouden met de Bank, die de bewegingen op de effectenmarkt snel en objectief ervaart en zijn cliënten-effectenbezitters hiernaar prompt en juist adviseert.

**218 kantoren
in 179 plaatsen**

Amsterdamsche Bank

Abonneert U op **DE ECONOMIST**

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman, A. M. de Jong, Prof. P. B. Kreukniet, Prof. H. W. Lambers, Prof. J. Tinbergen, Prof. G. M. Verrijn Stuart, Prof. F. de Vries, Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f 22.50; fr. p. post f 23.60;
voor studenten f 19.—; franco per post f 20.10.

Abonnementen worden aangenomen door de
boekhandel en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN TE HAARLEM

INTERNATIONAAL GEORIËNTEERDE BANKINSTELLING te Amsterdam

vraagt in verband met uitbreiding van haar
Economisch-Statistische Afdeling:

A) ECONOMISCH GESCHOOLDE MEDEWERKER

met grote belangstelling voor uiteenlopende financiële, economische en statistische vraagstukken, beschikkend over goede stijl en praktische instelling, bij voorkeur met ervaring op research- en redactioneel gebied;

B) DOCUMENTALIST

met brede economische en statistische belangstelling, bij voorkeur met ervaring aangaande de eisen welke aan het voorbereiden van economische publicaties worden gesteld.

Sollicitatiebrieven worden gaarne ingewacht bij Arc's Advertentiebedrijf, Dam 2A, Amsterdam, onder no. E-S.B. 52-2.

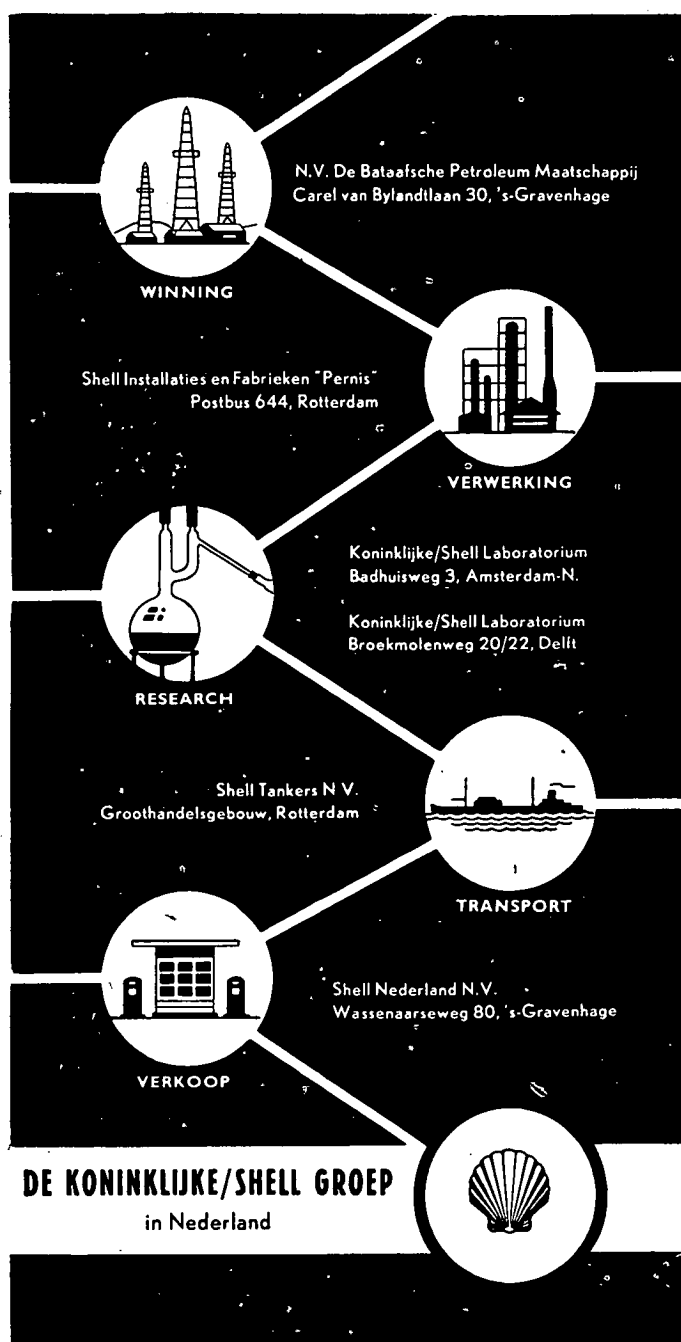
Zoekt U inlichtingen over buitenlandse tijdschriften op het gebied van:

Accountancy
Bankwezen
Chemie
Drankenindustrie
Economie
Fotografie enz.

Onze catalogus (gratis verkrijgbaar) verschaft ze U

Rotterdamsche Courantenimport & Kioskenonderneming v.h./van Ditmar, ROTTERDAM, Schiestraat 32-36, Telef. 111.095 (3 lijnen)

Adverteer in E.-P.B.

VERENIGING
**NEDERDUITSCH HERVORMD
DIACONESSENHUIS**

te Arnhem.

UITGIFTE

van nom. f 1.800.000,-
4 pCt. 35-jarige Obligatiën,
waarvan reeds f 700.000,- obligatiën op inschrijvings-
voorwaarden zijn geplaatst.

Met verwijzing naar het prospectus d.d. heden bericht ondergetekende, dat zij de inschrijving op de resterende f 1.100.000,- obligatiën, met recht van voorkeur voor houders van niet-uitgelote obligatiën van de 3 pCt. hypothecaire obligatielening 1918, pro resto groot f 318.000,-, openstelt op

Donderdag 29 December 1955,

bij haar kantoren te Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Arnhem,

TOT DE KOERS VAN 100 pCt.,

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 16 Dec. 1955.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn bij de kantoren van inschrijving verkrijgbaar.

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

Amsterdam, 16 December 1955.

Het beheer
van
pensioenfondsen

Beheerders van pensioenfondsen dragen een grote verantwoordelijkheid. Hun taak wordt aanmerkelijk verlicht indien zij gebruik maken van de adviezen van ons gespecialiseerde

Bureau voor Pensioenfondsen

DE TWENTSCHE BANK

Uw financiële raadsman

Abonneer U op de E.-P.B.-

Geef Uw problemen aan een ander...

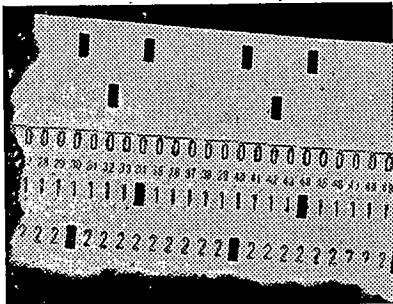
*Veel minder personeels-
moeilijkheden en -kosten*

U wilt in Uw bedrijf méér en sneller over allerlei gegevens beschikken inzake inkoop en productie, verkoop en voorraad, kostenverloop enz. Maar... het ontbreekt U aan personeel om dit in elk modern bedrijf onmisbare werk te doen. U weet dat dit werk heel gemakkelijk door middel van het Hollerith-systeem gedaan kan worden.

Welnu, U kunt volledig gebruik maken van het

Hollerith-systeem

zonder zelf machines te hebben.

Het B.M.A. beschikt over een uitgebreide outillage voor het volledig toepassen van het Hollerith-systeem en over deskundig personeel. Dit alles staat geheel tot Uw dienst. Zonder dat het U tijd, moeite of personeel kost, worden Uw gegevens verwerkt in ponskaarten. U kunt dan te allen tijde beschikken over alle gewenste overzichten, detailleringen enz.

BUREAU MECHANISCHE ADMINISTRATIE N.V.

Achter Oosteinde 9-11, Amsterdam, Tel. 37028

HOE PROFITEERT U VAN DEZE SERVICE?

Op Uw telefonische of schriftelijke uitnodiging komen wij gaarne Uw speciale wensen bestuderen en een complete analyse van Uw administratie maken. Op grondslag daarvan brengen wij U zonder kosten en geheel vrijblijvend een volledig advies uit.

In Februari 1956 verschijnt het eerste deel van de

ALGEMENE WINKLER PRINS Encyclopedie

Deze advertentie kan u uiteraard onmogelijk volledig inlichten. Vraag ons daarom vrijblijvend het uitvoerig prospectus. Een proefband ligt bij ons ter inzage.

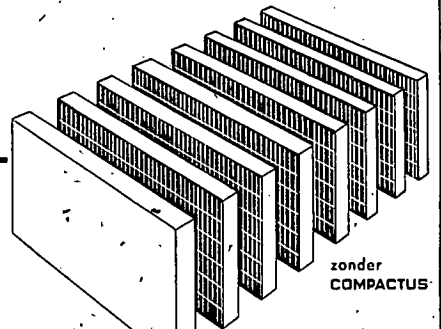

DE WESTER BOEKHANDEL

Nieuwe Binnenweg 331 — Rotterdam-W.
Telefoon 53941-32076 — Giro 18961

Gespecialiseerd op economisch gebied

Verdubbel uw opberg- ruimte

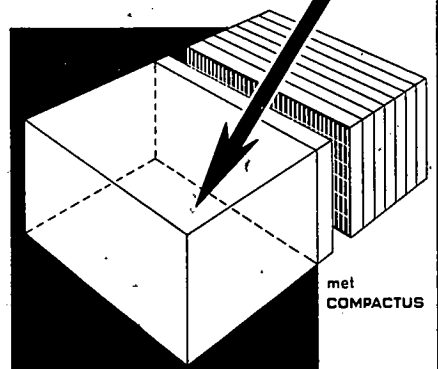
met

COMPACTUS
S Y S T E E M I N G O L D

50%
bergruimte-
besparing

Ned. octrooi no. 68.864
Belgisch octrooi no. 483 103

Door de toepassing van het **COMPACTUS**-archief kan men de nuttige opbergruimte in bestaande gebouwen verdubbelen, terwijl men voor nieuwe gebouwen de archiefruimte tot op de helft kan terugbrengen.

met
COMPACTUS

HEEMAF

FABRIEK VAN ELECTRISCHE MACHINES EN APPARATEN

beschikbare krachten

Bedrijfseconoom (ECON. DRS)

met ruime ervaring in administratieve-, secretariaats- en algemene functies, ook buitenland, 38 jaar, zoekt secretariaats- of andere zelfstandige functie bij midden-groot bedrijf of dochtermaatschappij van grootbedrijf. Brieven No. E.-S.B. 52-1, Bureau van dit blad.

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend; begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

N.V. EXPORT-FINANCIERING-MAATSCHAPPIJ

gevestigd te 's-Gravenhage.

Uitgifte

van

**nom. f. 25.000.000.- 3¹/₂ % 10-jarige obligatiën,
(3¹/₂ % Obligatielening 1956)**

in stukken van nominaal f. 1.000.- aan toonder,

tot de koers van 100 pCt.

De lening is à pari aflosbaar op 15 Januari 1966.

Vervroegde algehele of gedeeltelijke aflossing is vóór 15 Januari 1961 niet toegestaan; op of na die datum gedurende de resterende looptijd der lening, te allen tijde à pari, met dien verstande, dat de vervroegde aflossing steeds zal plaatsvinden op een couponverschijndag.

Ondergetekenden berichten, dat de inschrijving op bovengenoemde uitgifte is opengesteld op

Donderdag, 22 December 1955,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

bij hare kantoren te **Amsterdam, Rotterdam** en 's-Gravenhage, voor zover aldaar gevestigd, op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte d.d. 15 December 1955.

Exemplaren van het prospectus, inschrijvingsbiljetten en afdrucken der Trustacte, alsmede - tot een beperkt aantal - exemplaren der statuten en van het laatste jaarverslag zijn bij bovengenoemde kantoren verkrijgbaar.

Amsterdam, 15 December 1955.
Rotterdam,

**AMSTERDAMSCHЕ BANK N.V.
DE TWENTSCHE BANK N.V.
HOLLANDSCHE BANK-UNIE N.V.
INCASSO-BANK N.V.
R. MEES & ZONEN
NATIONALE HANDELSBANK N.V.
NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.
ROTTERDAMSCHЕ BANK N.V.**

